

KULTTUURIPOLITIikka 2020-LUVUN SUOMESSA

Hallitsevat diskurssit kulttuuripolitiikan strategiassa

Noora Luukka

Maisterintutkielma

Valtio-oppi

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2021

TIIVISTELMÄ

KULTTUURIPOLITIikka 2020-LUVUN SUOMESSA

Strategiset diskurssit kulttuuripolitiikan kentällä

Noora Luukka

Politiikan tutkimus

Maisterintutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Jouni Tilli ja Mika Ojakangas

Kevät 2021

62 sivua

Tutkimuksessani tarkastelen taiteelle ja kulttuurille asetettuja tavoitteita ja merkityksiä suomalaisen kulttuuripolitiikan kentällä sekä pyrin hahmottamaan niitä diskursseja, joilla kulttuuripoliittista keskustelua suomessa käydään. Linkitän tutkimusaiheeni kulttuuripolitiikan kansainväliseen tutkimukseen ja kehitykseen, sillä kulttuuripolitiikka ja sen kehitys on erityisesti Pohjoismaissa ollut samankaltaista.

Tutkimukseni aineistona olen analysoinut opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025, sillä katson sen määrittelevän, rakentavan ja ohjaavan valtion kulttuuripolitiikkaa. Tutkimalla kulttuuripolitiikan strategiaa 2025 tarkastelen sitä, miten kulttuuri nähdään yhteiskunnallisesti, millaisia merkityksiä ja tavoitteita sille asetetaan ja millaisilla käsitteillä ja retorisisilla keinoilla kulttuurista puhutaan.

Tutkimuksen analyysimenetelmänä olen käyttänyt kahta diskurssianalyysin tutkimusmetodia: kriittistä lähilukua sekä faktuaalistaalistamisstrategioiden määrittelyä. Kriittisen lähiluvun kautta tarkastelen strategiatekstin retorisia valintoja ja lausetasolla tapahtuvaa vakuuttelua. Määrittelemällä strategiatekstissä esiintyvää faktuaalistamista analysoin sitä, miten ministeriö tuottaa totuutta kulttuuripolitiikasta, ja millaisia seurauksia sillä voi olla. Pyrin tutkimaan sitä, miten käsitykset ja käsitteet kulttuurista on muodostettu käyttämällä poliittista kieltä, ja millaista kuvaa strategia luo suomalaisen kulttuuripolitiikan tilasta ja tulevaisuudesta.

Keskeisenä tutkimustuloksenani esitän, että yhteiskunnallisessa keskustelussa hallitsevana diskurssina oleva talous- ja tuottavuuspuhe hallitsee myös kulttuuripolitiikan strategiaa ja ohjausta. Tutkimuksestani voidaan päätellä, että kehitys on kansainvälinen ja liittyy finanssikapitalistiseen maailmaan, jossa kaikkea politiikkaa tarkastellaan talouden näkökulmasta.

Avainsanat: kulttuuri, kulttuuripolitiikka, diskurssianalyysi, faktuaalistaminen, lähiluku, strategiateksti

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimusaiheen taustoitus	1
1.2 Aiempi tutkimus	3
1.3 Aineiston esittely	6
1.4 Tutkimuskysymyksen esittely ja tutkimuksen eteneminen	7
2. KULTTUURIPOLITIIKKAA HAHMOTTAMASSA	9
2.1 Kulttuuripolitiikan käsite	9
2.2 Kulttuuripolitiikan kehitys Suomessa	12
2.3 Vallasta, kulttuurista, demokratiasta, politiikasta	14
2.4 Strategia tutkimuskohteena	17
3. KIELEN JA DISKURSSIN	19
ANALYYSI TUTKIMUSMETODINA	19
3.1 Retoriikka politiikantutkimuksen työkaluna	19
3.2 Diskurssianalyysi tutkimusmetodina	21
3.3 Faktuaalistaminen viranomaispuheessa	23
3.4 Kriittinen lähiluku	25
3.5 Tutkijan positioista & diskurssianalyysin toimivuudesta	26
4. AINEISTON ANALYYSI –	29
VAKUUTTELUA STRATEGIATEKSTILLÄ	29
4.1 Kulttuuripolitiikan strategia 2025-Kriittinen lähiluku	29
4.2 Faktuaalistamisstrategiat	40
4.2.1 Sivistyksellisiin oikeuksiin tukeutuva strategia	40
4.2.2 Lisäarvon ja tuottavuuden strategia	43
4.2.3 Hallintopuheen strategia	46
5. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	49
KULTTUURIPOLITIIKAN KAMPPAILUISTA	49
5.1 Johtopäätöksiä analyysistä	49
5.2 Ajatuksia valtioiden harjoittamasta kulttuuripolitiikasta	52
5.3 Pohdintaa kulttuuripolitiikan tulevaisuudesta	55
LÄHDELUETTELO	60

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimusaiheen taustoitus

“Kulttuuri on sekä helppo että vaikea käsite. Se on helppo sikäli, että meillä kaikilla on joku käsitys siitä, mitä sillä ymmärrämme. Toisaalta vaikea silloin, kun yritämme sitä täsmällisesti määritellä.” Näin hahmottelee kulttuurin käsitettä ja sen vaikeutta Markku Wilenius (Wilenius 2004, 55). Hänen määrittelynsä mukaan kaikki ihmisen toiminta on viime kädessä kulttuurista. Kulttuuri toimiikin eräänlaisena kattokäsitteenä kaikelle ihmisen toiminnalle. Kulttuurin käsite onkin niin laaja, etten tässä työssäni keskity avaamaan sen kaikkia merkityksiä. Sen sijaan keskityn tutkimukseni kannalta oleelliseen määritelmään kulttuurista eli siihen, mitä kaikkea kulttuuripolitiikalla pyritään hallinnoimaan. Kulttuuri tässä merkityksessä käsittää taiteen erilaiset muodot, eli musiikin, esittävän taiteen, kuvataiteen sekä kirjallisuuden, kuten myös uudet luovan talouden ja median alat. Suomessa luovan kulttuurin rooli ja sen merkitys kansakunnan tulevaisuudelle korostui 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun kestäneellä kultakaudella, jolloin taide nähtiin kansakunnan sivistyksen ja hyvinvoinnin rakentajana. Tuolloin kehittyi myös ajatus siitä, että valtion tulisi tukea ammattitaiteilijoita ilman tuotto-odotuksia. Taiteen ja kulttuurin tehtävä kansan sivistäjänä kehittyi läpi 1900-luvun Suomen poliittisen tilanteen mukana, ja yhä edelleen kulttuurin kuluttaminen on suomalaisessa yhteiskunnassa tutkimusten mukaan ensisijaisesti yhteisöllistä toimintaa. Kulttuuri luo hyvinvointia antamalla ihmisille merkityksiä elämään, ja valtion tärkeä tehtävä on mahdollistaa hyvä ja mielekäs elämä kansalaisilleen. (Wilenius 2004, 62–63,68).

Silti taiteen ja kulttuurin julkinen rahoitus nousee säännöllisesti poliittiseen keskusteluun. Syy tähän on usein jokin julkisen vallan taide- ja kulttuuripoliittinen toimenpide, jonka myötä keskustellaan siitä, miten ja millaista kulttuuria valtion tulisi tukea. (Heiskanen ym. 2005). Kirjassa *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet* kulttuuripolitiikan suomalaiset ja ulkomaiset tutkijat hahmottelevat kulttuuripolitiikan suuntaviivoja 2000-luvulle, vahvojen kansallisvaltioiden jälkeiselle ajalle. Kirjan toimittaneet Anita Kangas ja Juha Virkki ovat todenneet, “kun kulttuuria on kaikki ja kaikkialla, kulttuuri sekä käsitteenä että toimenpiteiden kohteena karkaa otteesta” (Kangas ym. 1999,6). Heidän esittämänsä kritiikki perinteiselle kulttuuripolitiikalle on myös oman tutkimukseni keskeisiä lähtökohtia. Heidän mukaansa kulttuuripolitiikan liittyy sisäänkirjoitettu rationaalinen harha, jonka mukaan

kulttuuripoliittisten toimenpiteiden avulla pitäisi saada aikaan etukäteen laskettavissa olevia ja toivottuja vaikutuksia sekä yhteiskunnassa että kansalaisissa. Käsitys kulttuurisesta konsensuksesta tai kulttuurin automaattisesta positiivisesta vaikutuksesta ei enää ole toimiva lähtökohta nykypäivän kulttuuripolitiikalle. Myöskään kulttuuriset ristiriidat eivät ole aina ratkaistavissa, eikä konsensus ole välttämättä edes toivottava tavoite yhteiskunnan diversiteetin kasvaessa. Kiistattomia mittareita kulttuurisen hyvän mittaamiseen ei ole. (Kangas ym. 1999). Tässä tutkielmassa jaan kirjoittajien ajattelun siitä, että kulttuuri itsessään ei ole rationaalista ja kulttuuripolitiikan voikin ymmärtää pyrkimykseksi rationalisoida kulttuuria. Tarve kulttuurin julkiselle tuelle ja kulttuuripolitiikalle kuitenkin on, joten lähdän tässä tutkimuksessani siitä ajatuksesta, että nykyinen kulttuuripoliittinen tilanne on syytä analysoida ja kulttuuripolitiikan kysymykset ja toimet muotoiltava uudelleen 2020-luvulla.

Tutkimuksen aihetta sekä tutkimuskysymystä pohtiessa mielenkiintoni kohdistui erityisesti siihen, miten retoriikan ja diskurssien kautta uudelleen määritellään kulttuuria, millaisia poliittisia kamppailuja kulttuuripolitiikan kentällä käydään ja millainen on suomalaisen kulttuuripolitiikan tila 2020-luvulla. Ajattelin, että opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025 on tähän tarkoitukseen oivallinen tutkimusaineisto, sillä se kertoo selkeästi julkisen vallan kulttuuripoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet, sekä tarjoaa lukijalle käsityksen siitä, millainen on ministeriön kulttuuripoliittinen diskurssi, millaisia asioita strategia painottaa ja mitä jätetään ehkä sanomatta. Kangas on kirjoittanut, että “käsitteet ovat avainasemassa kulttuuripoliittisen järjestelmän sisällä vallan ottamisessa ja saamisessa, kentän luomisessa ja puolustamisessa.--- Kulttuuripoliittiset tekstit ovat osa estetiikan, kulttuurin ja yhteiskunnan kenttiä, joilla käydään kamppailua asiantuntemuksesta, taiteellisesta lahjakkuudesta tai taiteen aitoudesta ja joilla pelisäännöt ja paradigmat muuttuvat taiteellisten sukupolvien (avantgarde/jälkijoukko) vaihtuessa tai taiteen ja ei-taiteen määrittelyoikeuksien siirtyessä asiantuntijaryhmältä toiselle (poliittinen valta).” (Kangas ym.1999, 158). Tässä tutkimuksessa mielenkiintoni kohdistuukin siihen, miten kulttuuripolitiikan strategia pyrkii rationalisoimaan kulttuuria, miten käsitteiden uudelleen määrittelyjen avulla käydään kamppailua kulttuuripoliittisen keskustelun agendasta ja diskursseista sekä siihen, millaista asiantuntijavaltaa kulttuurin kentällä käytetään.

1.2 Aiempi tutkimus

Etsiessäni aiempaa tutkimusta tutkimusaiheestani törmäsin useampaan tutkimukseen, joissa on käytetty tutkimusaineistona opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikkaa ohjaavia asiakirjoja. En kuitenkaan onnistunut löytämään tutkimusta, jossa olisi keskitytty nimenomaan kulttuuripolitiikan strategiaan 2025. Tästäkin syystä ajattelin, että keskeisenä suomalaisen kulttuuripolitiikan suunnannäyttäjää strategia ansaitsee tulla analysoiduksi, ja voin samalla antaa pienen panokseni suomalaiseen kulttuuripolitiikan tutkimukseen. Suunnitteluretoriikan näkökulmasta suomalaisia kulttuuripolitiikan asiakirjoja on kuitenkin käsitellyt pro gradu- tutkielmissaan esimerkiksi Jutta Virolainen, Maija Karasvaara sekä Kaisu Kumpulainen. Heidän töidensä lukemisesta ja näkökulmista oli paljon hyötyä oman tutkimukseni rakenteen ja näkökulmien muodostamisessa.

Sen sijaan kulttuuripolitiikkaa itsessään on tutkittu valtavasti sekä suomessa että kansainvälisesti. Suomalaisen kulttuuripolitiikan tutkimus on antanut työlleni kontekstia siihen, miten suomalainen kulttuuripolitiikka on kehittynyt vuosikymmenten saatossa ja miten tämän päivän kulttuuripolitiikkaa voi tarkastella sen valossa. Kansainvälinen tutkimuskenttä on taas tarjonnut työlleni laajempaa kontekstia siitä, mihin kulttuuripolitiikka on menossa 2000-luvulla, ja mitä keskustelut nousevat keskiöön kulttuuripolitiikan akateemisella tutkimuskentällä.

Geir Vestheim on hahmotellut kulttuurin käsitteen ongelmallisuutta kulttuuripoliittisessa päätöksenteossa. Hänen mukaansa pelkkä kulttuuri on käsitteenä liian epämääräinen ja kattaa liikaa asioita. Tämä johtuu hänen mukaansa siitä, että on vaikea sanoa olevan olemassa mitään sellaista mikä ei ole kulttuuria, ja joka siten ei koskisi kulttuuripolitiikkaa. Vestheimin mukaan tietyn kulttuuripolitiikka-alueen säilyttämiseksi on välttämätöntä, että käsite kulttuuri on erotettavissa muista politiikan alueista. Käsite on rajattava niin että on mahdollista väittää, että jotkut ilmiöt voivat sisältyä kulttuuripolitiikan toimialalle ja toiset eivät. Koska kulttuuri ei voi olla kaikkea, olennaista on kysyä: mitkä kulttuuritoiminnan alueet kuuluvat kulttuuripolitiikkaan? Vestheimin mukaan myös hänen tutkimustensa perusteella voidaan olettaa, että klassisella ja institutionaalisella korkeakulttuurilla on edelleen hegemoninen eli hallitseva asema nykyisessä kulttuuripolitiikan päätöksenteossa. (Vestheim 2012, 533).

Vestheim esittää vastakkaisen näkemyksen elitistiselle kulttuuripolitiikan ajattelulle sanomalla, että kulttuuri ja kulttuuripolitiikka ovat tavallisia. Tällä hän viittaa Raymond Williamsin kuuluisaan esseeseen "*Kulttuuri on tavallista*". Williams halusi määritellä kulttuurin paitsi kuvataiteeksi myös kaikkien jokapäiväiseksi arjeksi. Vestheim siirtää tämän näkökulman tutkimuksensa kontekstiin ja esittää, että kulttuuripolitiikka on osa jokapäiväistä politiikkaa - se ei ole eksoottinen eikä valikoiva. Argumentti esittää, että kulttuuripolitiikka ei ole luonteeltaan kovin erityistä eikä se poikkea muiden alojen julkisesta politiikasta, olipa se sitten koulutus, terveys ja sosiaalihuolto, liikenne, liiketoiminnan kehittäminen, aluekehitys jne. Näin ollen kulttuurialan päätöksenteko tapahtuu samassa poliittisessa järjestelmässä ja samalla rationaalisuudella ja muodollisella menettelyllä kuin minkä tahansa muun politiikan alan päätöksenteko. (Vestheim 2012).

Vesthaimin mukaan kulttuuripolitiikka ei siis juuri eroa muusta valtioiden harjoittamasta politiikasta, mutta esimerkiksi Roger Blomgren on esittänyt ajatuksen, että keskustelua siitä, pitäisikö valtion osallistua kulttuuripolitiikkaan lainkaan, ei juuri käydä kulttuuripolitiikan tutkimuksen kentällä. Yksi selitys tälle hänen mukaansa on se, että valtioiden kulttuuripolitiikka on melko pitkä historia. Sen jälkeen, kun kulttuuripolitiikan toimiala on vakiinnutettu, keskustelua on hallinnut lähinnä resurssit ja julkinen tuki. Hänen mukaansa tieteellisessä keskustelusta ei löydy syvempää keskustelua demokratian roolista ja vahvoista kulttuuri-instituutioista. Blomgrenin mukaan suurin osa kulttuuripolitiikan tutkijoista keskittyy instituutioiden tai taiteilijan näkökulmaan, ja markkinoiden tai poliitikkojen negatiiviseen vaikutukseen kulttuurille. Hänen mukaansa kulttuuripolitiikan kenttä kaipaa kriittisempää tutkimusta, jossa keskitytään instituutioiden, järjestöjen ja taiteilijoiden rooliin kulttuuripolitiikassa, sekä tutkimuksia kansalaisten ja poliitikkojen roolista kulttuuripolitiikassa. (Blomgren 2012,519).

Tutkijat vaikuttavat olevan melko yksimielisiä siitä, että talouspuhe ja teknologinen murros näyttävät tulleen kulttuuripolitiikan alueelle pysyvästi. Tutkijoiden fokus näyttääkin olevan siinä, miten tässä murrosvaiheessa taiteen- ja kulttuurintekijöiden asema turvataan, millä tavoin sivistyksen, demokratian ja autonomian ideaaleista saadaan pidettyä kiinni ja kulttuuri säilyy demokraattisena ja osallistavana tekijänä yhteiskunnissa, jotka ovat yhä monimuotoisempia. Vestheim esittääkin, että ammattimaisilla taiteen ja kulttuurin tekijöillä on oltava voimakkaat järjestöt, jotka voivat edustaa heitä kollektiivina suhteessa poliittisiin elimiin, julkisiin virastoihin ja markkinoihin, jos nykyistä järjestelmää ylläpidetään. Mikäli näin ei tehdä, kulttuurin ja taiteen tuotanto sekä jakelu jätetään markkinavoimien ja

suuntausten varaan. Vapailta ja nimettömällä markkinoilla on vain yksi kelvollinen mittari - raha. (Vestheim 2012).

Viimeisten vuosikymmenten aikana tarve perustella kulttuurin julkista rahoitusta on siis voimistunut, ja kulttuurille on pyritty löytämään arvoa muualta, kuin itse kulttuurista. On puhuttu kaupunkien ja asuinalueiden vetovoimasta, työllisyyden lisäämisestä, viennin edistämisestä ja innovaatioiden tukemisesta. Caustin mukaan on korkea aika sille, että taiteen ja kulttuurin tekijät ja tukijat muotoilevat julkista keskustelua kulttuurin arvosta uudelleen. Tässä keskustelussa on hänen mukaansa tunnistettava, että taiteet ovat erilaisia ja että tätä eroa tulisi kunnioittaa eikä laittaa alisteiseksi tulostavoittelulle. Caust painottaa, että esteettisillä ja kulttuurillisilla arvoilla on oltava suurempi painoarvo tulostavoitteiden mittaamisessa kuin taloudellisella tuottavuudella. Kustannustehokkuus on kulttuuripolitiikassa asetettava taiteen ja kulttuurin kontekstiin eikä valtionhallinnon yleisiä mittareita muille toimialoille voi soveltaa kulttuurin rahoitusta arvioitaessa. Jos valtion tuki kulttuurille ja taiteelle perustuu suurelta osin niiden taloudelliseen vaikutukseen julkiselle taloudelle voi syntyä vaikutelma, että taiteen ainoa tarkoitus on tukea valtion talouskasvua. Voidaan väittää, että tämä tavoite eroaa vähän totalitaarisen valtion odotuksista, jossa sen taiteilijat palvelevat valtion poliittisia tavoitteita. Kulttuuriteollisuuden tuottamien taloudellisten hyötyjen tunnistaminen julkisessa keskustelussa voi tietysti tuoda myös myönteisiä näkökohtia. Taiteilijat ja kulttuuriala saa silloin todennäköisesti enemmän arvostusta ja tätä kautta vaikutusvaltaa yhteiskunnassa. Taiteen ja kulttuurin ainutlaatuista tapaa tulkita maailmaa jossa elämme, ja keinona tarjota kokemuksia ja merkityksiä ihmisille, on pikemminkin vaalittava kuin palasteltava joukoksi lukuja. (Caust 2003, 61–62).

Perehdyttyäni kulttuuripolitiikan kotimaiseen ja kansainväliseen tieteelliseen keskusteluun sanoisin, että kulttuuripolitiikan tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä 2000-luvulla ovat olleet kulttuurin rahoitus ja toisaalta autonomia, digitalisaatio ja teknologinen murros sekä monikulttuurisuuden lisääntyminen ja sitä kautta kansalaisuuden ja demokratian vahvistaminen. Tutkijat ovat nähdäkseni yksimielisiä siitä, että kulttuurilla ja taiteella on estetiikan arvo ja erityinen kyky tuoda yksilön elämään mielekkyyttä, yhtä lailla kuin kulttuurin kautta voidaan vahvistaa osallisuutta ja demokratiaa yhteisöissä ja yhteiskunnissa. Tutkijat tarkastelevat kulttuuripolitiikkaa hyvin erilaisista lähtökohdista. Toiset keskittyvät tieteelliseen keskusteluun ja toisten tutkimus on kiinnittynyt reaalipoliittiseen analyysiin. Kaikki tutkijat tarkastelevat kulttuuripolitiikkaa rakenteiden kautta, olivat ne sitten kulttuurilaitoksia, valtioita tai ministeriöitä tai laajoja yhteiskunnallisia murroksia.

1.3 Aineiston esittely

Opetus- ja kulttuuriministeriön Kulttuuripolitiikan strategia 2025 on vuonna 2017 valmistunut ja julkaistu strategia, jota ministeriö kuvaa seuraavasti:

“Opetus- ja kulttuuriministeriön toiminta-alueena on sivistys, johon kuuluvat kulttuurin ohella koulutus, tiede, nuoriso, liikunta ja kirkollisasiat. Näitä kaikkia aloja yhdistää ajatus inhimillisen pääoman karttumisesta. Kulttuuripolitiikka on uskomattoman rikas ja monipuolinen kenttä. Se kattaa muun muassa taiteen tekemisen ja edistämisen, kirjastot, luovan talouden, kulttuuriperinnön, museot, teatterit, orkesterit sekä monet muut toimialat ja aihepiirit. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia antaa kehykset ja suuntaviivat ministeriön kehittämis- ja ohjaustyölle. Strategian avulla ministeriö jäsentää omia tavoitteitaan ja toimenpiteitään esimerkiksi budjettia valmisteltaessa tai valtion rahoitusta suunnattaessa. Se on väline, jolla kulttuurialan toimijat saavat tietoa ministeriön pitkän aikavälin ajattelusta, ja se auttaa muita kehittämään omaa toimintaansa ministeriön kanssa yhteisiä isoja linjoja noudatellen.” sekä:

“Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategiassa kuvataan valtion tehtävät kulttuuripolitiikassa, arvioidaan kulttuurin toimialan nykytila ja toimintaympäristömuutokset sekä asetetaan strategiset tavoitteet strategiakaudelle.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025).

Kulttuuripolitiikan strategia antaa siis kehikon ja suuntaviivat kulttuuri- ja opetusministeriön harjoittamalle kulttuuripolitiikalle. Strategia on keskeinen asiakirja, jonka avulla muodostetaan toimialan budjettia, ohjataan rahoitusta alan toimijoille ja luodaan tulevaisuuden kulttuuripolitiikan suuria linjoja. Strategian julkaisuhetkellä opetus- ja kulttuuriministerinä toimi Sanni Grahn-Laasonen (kokoomus), joka on myös allekirjoittanut strategian esipuheen. Edellinen kulttuuripolitiikan strategia 2020 oli ensimmäinen yleisesti kulttuuripolitiikkaa ohjaava asiakirja, ja sitä ennen kulttuuripolitiikkaa ovat ohjanneet erilaiset muuta hallinnolliset asiakirjat, kuten kulttuuripolitiikan selonteko, hallitusohjelmat ja valtioneuvoston linjaukset, erilaiset alakohtaiset spesifimmät ohjelmat sekä koko opetus- ja kulttuuriministeriön strategia (Kulttuuripolitiikan strategia 2020). Strategia on käynyt kulttuurialan toimijoiden lausuntokierroksella ennen julkaisua ja strategian seurannan kerrotaan toteutuvan siten, että seurantakatsaus ja päivitystarpeet käydään läpi 2–3 vuoden välein.

Strategiassa on esipuheen, tiivistelmän ja saatesanojen lisäksi 7 lukua.

Luvut ovat 1. Valtion tehtävät kulttuuripolitiikassa, 2. Kulttuurin toimialan nykytila, 3. Toimintaympäristömuutokset kulttuurin toimialalla, 4. Näkymä kulttuurista sekä tavoitealueet ja tavoitteet kulttuuripolitiikalle vuoteen 2025, 5. Kulttuuripolitiikan yhteiskunnallinen vaikuttavuus, 6. Lähivuosien kehittämistoimia strategian tavoitteiden toteuttamiseksi ja 7. Strategian seuranta. Strategia on pääasiassa tekstimuotoinen asiakirja, siihen sisältyy ainoastaan kaksi taulukkoa. Strategian alussa käydään läpi kulttuuripolitiikan tehtäviä ja toimialan nykytilaa, esitellään toimia muutoksia, joilla myöhemmin perustellaan tarvittavia toimenpiteitä ja kehittämistoimia. Analysoin näitä lukuja tarkemmin tutkimukseni neljännessä luvussa.

1.4 Tutkimuskysymyksen esittely ja tutkimuksen eteneminen

Tässä pro gradu -tutkielmassani tutkin taiteelle ja kulttuurille asetettuja tavoitteita ja merkityksiä suomalaisen kulttuuripolitiikan kentällä. Teen sen tutkimalla ja analysoimalla yhtä keskeistä dokumenttia, jolla kulttuuripolitiikkaa määritellään Suomessa, eli opetus- ja kulttuuriministeriön Kulttuuripolitiikan strategia vuoteen 2025. Hallituksen sisäisessä työnjaossa kulttuuripolitiikka on sovittu kuuluvan opetus- ja kulttuuriministeriöön. Ministeriön voidaan siten nähdä myös määrittävän, rakentavan ja ohjaavan valtion kulttuuripolitiikkaa, silloinkin, kun se ohjaa strategisesti vain omaa työtään. Uskon, että tutkimalla kulttuuripolitiikan strategiaa 2025 voin tarkastella sitä, miten kulttuuri nähdään yhteiskunnallisesti, millaisia merkityksiä ja tavoitteita sille asetetaan ja löytää vastauksia siihen, miten ja miksi näin tehdään. Tutkin sitä, miten käsitykset ja käsitteet kulttuurista on muodostettu käyttämällä poliittista kieltä ja millaista kuvaa strategia luo suomalaisen kulttuuripolitiikan tilasta. Tutkimuskysymykseni onkin, millaisia merkityksiä ja tavoitteita opetus- ja kulttuuriministeriö luo kulttuurille kulttuuripolitiikan strategiassa 2025?

Diskurssianalyysin avulla tarkastelen niitä retorisia keinoja, jolla opetus- ja kulttuuriministeriö määrittelee, rakentaa ja luo suomalaista kulttuuria, kulttuuripolitiikkaa ja kulttuuritoimijoiden kenttää. Se, millaisesta kulttuurista puhutaan ja mistä ei puhuta kertoo paljon siitä, mihin suuntaan ministeriö pyrkii viemään suomalaista kulttuuripolitiikkaa, ja millainen on ministeriön oma diskurssi kulttuuripolitiikan kentällä. Käsitehistoriallisesti ja

retorisesti on mielenkiintoista, millaisia uusia merkityksiä ministeriö antaa kulttuurille, taiteelle, korkea- ja populaarikulttuurille sekä erityisesti se, miten ministeriö pyrkii uudelleen määrittämään noita perinteisiä taidemuotoja sekä kulttuuripolitiikkaa.

Tutkimukseni etenee siten, että tutkimukseni toisessa luvussa käyn läpi aiheen teoreettista taustaa rajaamalla kulttuurin käsitettä tämän tutkimuksen kontekstissa, tarkastelemalla suomalaisen kulttuuripolitiikan kehitystä ja pohtimalla kulttuurin, vallan ja demokratian suhdetta sekä käyn läpi sitä, miten strategioita tutkitaan ja luetaan poliittisesti. Tutkimukseni kolmannessa luvussa esittelen tämän tutkimuksen metodia eli diskurssianalyysia, ja erityisesti esittelen kaksi diskurssianalyttistä lukutapaa, joiden kautta analysoin aineistoani. Neljännessä luvussa analysoin aineistoa valitsemiäni metodien kautta ja pyrin löytämään vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin. Lopuksi viidennessä luvussa teen yhteenvedon tuloksistani sekä tarkastelen kulttuuripolitiikan tilaa ja tulevaisuuden näkymiä tekemiäni havaintojen ja päätelmien valossa.

2. KULTTUURIPOLITIIKKAA HAHMOTTAMASSA

2.1 Kulttuuripolitiikan käsite

Tämän työn kannalta olennaista on kulttuurin käsite. Ajattelu siitä, mitä kulttuurilla on eri ajanjaksoina tarkoitettu, on laajentunut valtavasti siihen, millaisia asioita sen sisälle nykypäivänä tuodaan. Esa Pirnes on vuonna 2008 julkaistussa väitöskirjassaan tutkinut laajaa kulttuurin käsitettä kulttuuripolitiikassa. Pirneksen mukaan kamppailu kulttuurin käsitteestä on kulttuuripolitiikan ytimessä, ja käsitteen *hyperkompleksinen* luonne tekee kulttuuripolitiikan kentästä monimuotoisen, mutta myös monimutkaisen. Kulttuuri on “laajin ja eniten viljelty käsite” humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, mistä kumpuaa myös käsitteen ongelmallisuus (Pirnes 2008, 16). Pirnes toteaaakin, että kulttuurin käsitteen kompleksisuus on oltava lähtökohtana kaikessa kulttuurin käsitettä käyttävässä tutkimuksessa (Pirnes 2008, 20). Kulttuurin käsitteen ongelmallisuus sen moninaisen luonteen vuoksi onkin yksi keskeisistä tutkimus- ja keskusteluaiheista kulttuuripolitiikan tutkimuksen kentällä. Esimerkiksi Geir Vestheimille pelkkä kulttuuri on käsitteenä liian epämääräinen ja kattaa liikaa asioita ja sen rajaaminen, mitä kulttuurilla tarkoitetaan, on hänestä keskeistä kulttuuripolitiikan hallinnolle ja toimialan säilymiselle (Vestheim 2012). Keskustelua kulttuurin määrittelystä ja rajaamisesta käydään myös poliittisella kentällä. Euroopan Unionin haasteet yhteisen kulttuuripolitiikan saavuttamiseksi liittyvät juuri siihen, että unionin sisällä jäsenvaltioilla on niin eriävät näkemykset siitä, mitä EU:n kulttuuripolitiikan tulisi käytännössä hallinnoida ja mikä kaikki on kulttuuripolitiikkaa (Gordon 2010, 101).

Pirnes kirjoittaa kulttuurin käsitteen etymologiasta näin:

“Kulttuurin käsitteen juuret ulottuvat antiikkiin. Käsite on johdettu klassisen latinan kielen sanasta *cultura*, jonka kantasana verbimuodossa on *colere*. Sillä oli monia merkityksiä. Se tarkoitti olemista, sijaitsemista jossakin. Se tarkoitti tähän liittyen myös karjan elättämistä, hoitamista, hoivaamista ja suojelemista sekä viljelemistä ja vuodenkiertoon liittyvien toimien valmista. Näin sanan keskeiset merkitykset ilmaisevat paikan ottamista, huolenpitoa ja sitä, mistä tai mihin ihminen saa (viljelemällä) elantonsa, siis toimintaa vuoden kierron mukaan muuttumassa elinympäristössä. Huomattakoon myös, että käsitteen taustalla on kyntöauran karkeaa tarkoittavan *coulter* sana.” (Pirnes 2008, 40).

Kulttuurin käsitteen varhaista käyttöä leimasi siis vahvasti oleminen ja eläminen luonnossa ja maailmassa. Kyse oli siis inhimillisen olemisen perusasioista. Antiikista periytyvä kulttuurin käsite vaikutti siis pitkälle keskiajalle ja sen yli. Kulttuurin käsityksen merkitykset ovat toki laajentuneet ja muuttuneet jo tuolloin, mutta käsitteen pohjavirta on elänyt vahvasti sen kehityksessä. (Pirnes 2008, 41). Modernille aikakaudelle siirtyminen, ja ihmisen eriytyminen luonnosta toi mukanaan sen, että kulttuurilla alettiin tarkoittaa myös inhimillistä kasvua. Pirnes kirjoittaaakin, että “Kulttuuri tuli perustavassa mielessä merkitsemään koko ihmisen ymmärryksen ja toiminnan omaa aluetta erotuksena luonnosta.” Moderni kulttuurin käsitys syntyi jumalallisesta maailmankuvasta luopumisesta, pyrkimyksestä järjestykseen ja sivilisaation muovaantumisesta. (Pirnes 2008, 43).

1700-luvun yhteiskunnallinen murros vaikutti ratkaisevasti myös kulttuurin kehittymiseen sellaiseen muotoon, jossa sen nykypäivänä tunnemme. Ratkaiseva askel sivilisaation kehittämisessä on esteettisyyden kehittyminen ihmiselle luontaisena ominaisuutena. Esteettisyys liittyy taiteeseen, mutta myös tietämiseen ja tekemiseen, aisteihin ja kaikkeen vuorovaikutukseen. Pirnesin mukaan olennaista taiteen ja esteettisyyden kannalta on, että se nousee mielikuvituskyvystä. Se on ihmisellä yhtä oleellinen kyky kuin hänen fyysiset kykynsä. (Pirnes 2008, 50–54).

Tässä tutkimuksessa keskityn kulttuurin sellaisiin muotoihin, joita nykypäivän kulttuuripoliittisessa puheessa voisi sanoa *kulttuurituotteiksi*. Tällaisia ovat esimerkiksi taidealat, kirjallisuus, populaarikulttuuri ja median eri muodot. Suljen tutkimuksessani kulttuurin käsitteen ulkopuolelle ihmisten toiminnan kulttuurin, tavan olla ja elää. Taide on positioitu tässä tutkimuksessani niin, kuin luen sen tutkittavassa aineistossani ymmärrettävän, eli yksinkertaiselta määritelmältään *korkeakulttuuria*.

Kulttuuripoliittikka on kulttuurin ja taiteen aloilla ja edistämiseksi harjoitettua politiikkaa ja hallintoa. Kulttuuripoliittikkaa, sen toimialaan lukeutuvia aloja ja toimintoja on muovattu ja uudistettu jatkuvasti. Kulttuuripoliittisessa keskustelussa on kulttuuripoliitiikan pitkien linjojen aikana painotettu eri lähestymistapoja, jotka ovat määritelleet politiikan sisältöjä. Kuten asiaa laajemmin kuvaan seuraavassa luvussa, kulttuuripoliitiikan oli varhaisessa vaiheessa lähinnä taidepolitiikkaan, ja vasta 1990-luvulle tultaessa Suomessa kulttuuripoliitiikan käsitys laajeni vastaamaan nykyistä. Kulttuurin käsitteen monimuotoisuus ja kompleksisuus ovat kulttuuripoliittisen keskustelun keskiössä, ja niiden ymmärtäminen on oleellista kulttuuripoliitiikan ja tutkimusaineistoni poliittisen luennan

kannalta. Kulttuuripolitiikkaa tehdään aikamme uusilla, uusliberaalista ajattelusta kumpuavilla käsitteillä. Kulttuurin toimialojen laajentuminen ja sen kielellistäminen on ollut keskeinen politiikkateko, joka määrittelee sitä, millaisessa kulttuuriympäristössä me tänä päivänä elämme, ja millaista kulttuuripoliittista keskustelua Suomessa käymme.

Työssäni lähdän siis sellaisesta kulttuurin käsityksestä, joka on tutkimusaineistossani, opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategiassa 2025. Pirneksen mukaan kulttuuripolitiikan toteuttaminen vaikeutuu ja monimutkaistuu kompleksisen kulttuurin käsitteen aikana. Tämän takia kulttuurin määritelmän tarkka hahmottaminen on tärkeää, sillä toimenpiteet ja poliittinen toiminta nousevat aina *lähdekäsitteestään*. (Pirnes 2008, 13–14). Kulttuurihallinnon ala valtionhallinnossa kuului vuoteen 2010 saakka opetusministeriölle. Opetus- ja kulttuuriministeriöksi ministeriön nimi muutettiin vuonna 2010, vastaamaan paremmin ministeriön nykyistä tehtäväkenttää. Opetus- ja kulttuuriministeriön nettisivuilla kulttuurista sanotaan näin: “Opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävä on huolehtia kulttuurin toimialan lainsäädännöstä, hallintorakenteesta ja -käytännöistä, rahoituksesta, strategisesta ohjauksesta ja muista yleisistä toiminnan ja sen kehittymisen edellytyksistä. Kulttuuripolitiikan toimialaan kuuluvat mm. taiteen ja kulttuurin alat, museot ja kulttuuriperintö, kirjastot, kulttuurivienti ja luova työ.” (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020).

Kulttuuripolitiikan strategia 2025 linjaa kulttuuripolitiikan kenttää seuraavasti:

“Kulttuuripolitiikka koostuu toimista, jotka liittyvät yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen tuottamiin kulttuuri-ilmaisuihin, -toimintoihin, -hyödykkeisiin, ja -palveluihin, niiden levitykseen, jakeluun ja hyödyntämiseen sekä säilyttämiseen ja välittämiseen kulttuuriperintönä ja kulttuuriympäristöissä. Taide, kulttuuri ja kulttuuriperintö muodostavat, ilmaisevat ja uusintavat kansakunnan ja ihmisten arvoja, luovuutta, henkistä pääomaa ja identiteettiä. Taide- ja kulttuurialan opetus ja koulutus, mukaan lukien taiteen perusopetus, osana koulutusjärjestelmää tuottaa taide- ja kulttuurialan toimijoiden edellyttämää osaamista sekä kasvattaa kykyä vastaanottaa ja ymmärtää taidetta ja kulttuuria. Kulttuuripolitiikan keskeiset toiminta-alueet liittyvät taiteisiin, taiteilijoihin ja muihin luovan työn tekijöihin ja heidän toimintaansa, kulttuuriperintöön, kulttuuritoimintaan, kirjastoihin, tekijänoikeuteen sekä audiovisuaaliseen kulttuuriin. Tämä strategia koskee ensisijaisesti näitä tai näihin läheisesti liittyviä toimintoja, joista vastaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Strategia luo suuntaviivat näitä asioita koskeville toimille ja ohjaukselle vuoteen 2025. (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,11.)

Kulttuurihallinnon kenttä on laajentunut valtavasti yhteiskunnallisen ja digitaalisen kehityksen myötä, kun esimerkiksi tekijänoikeuskysymykset digitaalisilla alustoilla ovat nousseet uutena alueena kulttuurihallinnon kentälle. Ministeriöllä on vastattavana laaja kenttä erilaisia kulttuurin ja taiteen toimialoja, ja kuten määrittelyn pituudesta voi lukea, kulttuurin käsite on monimuotoinen. Se pitää sisällään perinteisen taiteen alat sekä populaarikulttuurin, mutta siihen rinnalle on muodostunut uusia luovia aloja ja kulttuuritoimintaa, joiden hallinnoimisesta ja poliittisesta ohjauksesta ministeriön tulisi vastata. Samalla on varmasti syytä varautua siihen, että kasvavalla kulttuurin kentällä uusia kulttuurin ja luovan työn muotoja muodostuu lähivuosina.

2.2 Kulttuuripolitiikan kehitys Suomessa

Opetus- ja kulttuuriministeriön Kulttuuripolitiikan strategia 2025 asettuu osaksi suomalaisen kulttuuripolitiikan jatkumoa. Ministeriön strategiana se on osaltaan luomassa tavoitteita, määrittelyä ja ideologiaa sille kulttuuripoliittiselle työlle, jota tehdään julkisella sektorilla. Strategiat ja erilaiset ohjelmat ovat aina osa laajempaa yhteiskunnallista kehitystä ja diskurssia, ja ne heijastelevat niin yhteiskunnallista tilaa, kuin myös valtaa pitävien poliittisia näkemyksiä. Mainittava totta kai on, että kansalliseen kulttuuripoliittiseen toimintaan vaikuttaa myös globaalit ilmiöt, kansainvälinen yhteistyö ja esimerkiksi EU:sta tulevat linjaukset. Tämän työn keskiössä on suomalainen kulttuuripolitiikka, joten en aio työssäni juurikaan keskittyä kansainvälisiin ulottuvuuksiin.

Suomalaisen kulttuuripolitiikan kehitys on jaettu kolmeen pitkään linjaan (Esim. Kangas 1999; Heiskanen 1994). Jokaista linjaa on määrittänyt silloinen yhteiskunnallinen murros ja keskustelu, ajattelu valtiosta ja yksilöstä. Kulttuuripolitiikan ensimmäinen pitkä linja jatkui 1960-luvulle, ja tuona aikana valtio pyrki kulttuuripolitiikalla ensisijaisesti vahvan kansallisen identiteetin luomiseen. Suomi valtiona oli vielä nuori, ja taiteella oli tärkeä rooli kansallisen identiteetin vahvistamisessa. Tuona ajanjaksona myös luotiin yleisesti valtion tehtäviä ja roolia, jolloin taidepolitiikan tehtäväksi luotiin taiteen tukeminen. Tuon ensimmäisen pitkän linjan suuri kertomus oli *kansalaisuus* ja *sivistys* (Kangas 1999, 159–162).

Toinen pitkä linja kesti 1990-luvulle asti, ja tähän ajanjaksoon 1960-luvulta alkaen liittyy voimakas hyvinvointivaltion rakentaminen. Taiteen ja kulttuurin rooli osana hyvinvointivaltion rakentamista nähtiin merkittävänä. Kulttuuripolitiikalla haluttiin edistää *demokratiaa* ja *osallisuutta*, kaikkien mahdollisuutta tulla osaksi *kulttuuritoimintaa*. Kulttuuritoiminta ja kulttuuripolitiikan valtiollistuminen olivat leimallisia 2. pitkän linjan kehityksessä. Valtio ei enää tyytynyt vain tukemaan taidetta ja taiteilijoita, vaan se alkoi edistämään taidealan toimintaa omilla aktiivisilla politiikka toimilla. Samalla valtion toimiala laajeni taiteesta myös kulttuurin puolelle, ja Suomeen luotiin julkisia kulttuuripalveluita. Näillä toimilla oli selkeät tavoitteet tasa-arvon, osallisuuden ja demokratian edistämiseksi. (Kangas 1999, 159–162). Julkisesti tuetun taiteen piti olla taloudellisesti kannattamatonta, sillä valtion halusi erottaa oman kulttuuripolitiikan markkinaehtoisesta taiteesta (Kangas 1999, 161–164). Tällöin elettiin vielä voimakasta taloudellisen kasvun aikaa, ja hyvinvointivaltion ideologia eli kultakauttaan.

Tutkimusaineistoni, Kulttuuripolitiikan strategia 2025, kontekstoituu suomalaisen kulttuuripolitiikan kolmanteen pitkään linjaan. Se alkoi 1990-luvulta, jolloin lama ja kasvava taloudellinen epävarmuus alkoivat tulla hyvinvointivaltio- ideologian rinnalle ja kansainvälistyminen, teknologinen kehitys ja kulttuurialan teollistuminen loivat kulttuuripolitiikalle aivan uudenlaiset mahdollisuudet, mutta myös haasteet. Niihin vastaamaan kulttuuripolitiikan kentälle tuli uusia aloja ja avauksia. Näiden uusien painotusten ja tavoitteiden myötä politiikan kieli ja sanastot uudistuivat, mikä osaltaan on ollut luomassa uudenlaista diskurssia kulttuuripolitiikan kentälle (Kangas 1999, 163).

Keskeisiä politiikan sisältöjä kolmannella pitkällä linjalla ovat muun muassa kulttuurin ja taiteen markkinoistuminen, teknologian kiivas kehitys, kansainvälistyminen ja globalisaatio, kulttuurinen yhteiskuntapolitiikka, yksilöllistyminen ja individualistinen yhteiskunnallinen kehitys sekä erityisesti 2010-luvulta eteenpäin kestävä kehitys. Hallitseva yhteiskunnallinen ideologia muuttui uusliberalismiin, ja suhtautuminen markkinoihin koki täyskäännöksen 1. pitkään linjaan nähden. Kilpailukyky, tehokkuus ja taloudellisuus kehystävät kulttuuripoliittista puhetta ja toimintaa. Niiden avulla haetaan oikeutusta tässä markkinaehtoisessa yhteiskunnassa, ja kulttuurista puhutaan *pääomana*, jolla tuotetaan monenlaista hyötyä ja hyvinvointia. Valtio, talous ja kulttuuri nivoutuvat entistä tiiviimmin yhteen, ja esimerkiksi *kulttuuriteollisuus*, *kulttuurivienti* ja *kulttuurimatkailu* olivat valtion

ja markkinoiden uusia yhteisiä avauksia kulttuurin edistämiseksi markkinatalouden ehdoin. (Kangas 1999, 166–174).

Nyt 2020-luvulla kulttuuripolitiikan kolmas pitkä linja hahmottuu edelleen. Kulttuuri ja taide hakevat paikkaansa muuttuvassa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, ja kulttuurin, taiteen autonomian sekä julkisen ja markkinaehtoisen talouden välisillä rajapinnoilla liikutaan jatkuvasti. Kulttuuripolitiikalle asetetaan jatkuvasti uusia odotuksia ja tavoitteita, joita Kulttuuripolitiikan strategia 2025 on osaltaan luomassa.

2.3 Vallasta, kulttuurista, demokratiasta, politiikasta

Tässä työssä tulen tarkastelemaan tämänhetkistä suomalaista kulttuuripolitiikkaa sen kautta, millaisia odotuksia ja ajatuksia valtiollisella taholla, tässä tapauksessa opetus- ja kulttuuriministeriöllä, on taiteen ja kulttuurin suhteen. Ymmärtääkseen kulttuurin ja taiteen laajempaa poliittista kontekstia olen aiemmin tässä luvussa tarkastellut kulttuurin käsitettä sekä suomalaisen kulttuuripolitiikan pitkää linjaa. Tässä luvussa haluan vielä paneutua kulttuurin ja politiikan suhteeseen historiallisessa viitekehyksessä, ymmärtää, miten käsitys kulttuurista ja taiteesta vallan ja politiikan teon välineenä on muovautunut modernin maailmanaikana.

Taiteen poliittisesta merkityksestä kirjoittanut Piotr Piotrowski toteaa kirjassaan *Art and Democracy in post-communist Europe* seuraavasti:

“In the history of European culture art has been more closely associated with undemocratic systems of power than with democratic. The reason is abundantly clear; democracy is a recent phenomenon. Of course, I am referring here to its modern form, the liberal democracy, and not Athenian or Sarmatian democracies, which probably would not qualify as democratic systems under modern standards. Art has been associated with authoritarian power, the rule of aristocracy, nobility, the church and even totalitarian regimes. It is worth remembering that art had very high status in both Nazi Germany and Stalinist Russia. The mechanism that connected artists to the structures of power was relatively simple.” (Piotrowski 2012, 262).

Piotrowski toteaa taiteen ja valta/voimapolitiikan suhteen olevan selkä ja ilmeinen. Mutta myös Stalinin jälkeisessä ajassa, kun suora kontrolli oli hieman löystynyt, monet rautaesiripun takaiset valtiot pystyivät juurin kulttuurin avulla ilmentämään uutta

asemaansa. Esimerkiksi Puolalla, jolla ei 1980-luvulle mennessä ollut mahdollisuutta itsenäiseen ulkopoliittikkaan tai talouteen, manifestoi itsenäisyyttään kulttuurin alueella. (Piotrowski 2012,83).

Kun liittää yhteen kaksi sanaa, politiikka ja kulttuuri, tulee monilla ensimmäisenä mieleen tunnetut propagandajulisteet tai marssilaulut, suomalaisen sotahistoriaan perehtyneillä myös Säkijärven polkka. Sodassa ja diktatuureissa kulttuurin poliittinen merkitys on varsin tunnettu, enkä sitä tässä työssäni enempää käsittele. Kiinnostukseni on siinä, millä tavoin kulttuurin autonomisuuteen ja toisaalta yhteiskunnalliseen merkitykseen on suhtauduttu demokratioissa.

Boris Groys esittää kirjassaan *Art Power*, että taiteella on autonominen poliittinen voima:

“If we want to speak about the ability of art to resist external pressure, the following question must first be answered: Does art have its own territory that is worthy of being defended? The autonomy of art has been denied in many recent art-theoretical discussions. If these discourses are right, art cannot be a source of any resistance whatsoever. --- This seems to me to be the crucial question: Does art hold any power of its own, or it is only able to decorate external powers— whether these are powers of oppression or liberation? --- And my answer to this question is: Yes, we can speak about the autonomy of art; and, yes, art does have an autonomous power of resistance.” (Groys 2008, 20).

Taiteen ja kulttuurin autonomia ei Groysonin mukaan tarkoita sitä, että koko taidemaailma museoineen, instituutioineen ja kaupallisuuksineen olisi autonomista. Hänelle taiteen ja kulttuurin itseisarvo ja autonomia on kuitenkin olemassa, sillä niillä on aivan omanlaisensa poliittinen voima. Taide ja politiikka ovat fundamentaalisti yhteydessä toisiinsa. (Groys 2008, 21).

Kulttuurin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden hyödyntäminen ei siis ole jäänyt ainoastaan poliittisen propagandan tasolle, vaan myös moderneissa demokratioissa tunnustetaan kulttuurin ja taiteen mahdollisuudet demokratian, kansalaisten hyvinvoinnin ja kansalaisyhteiskunnan edistämiseksi. Euroopan neuvosto käynnisti vuonna 2013 hankkeen, jonka tavoitteena oli laatia indikaattoriviitekehys kulttuurin ja demokratian välisistä suhteista. Opetus- ja Kulttuuriministeriön neuvotteleva virkamies Kimmo Aulake kirjoittaa Aikamerkki- verkkosivustolla julkaistussa kirjoituksessaan hankkeesta ja sen tuloksista. Vastaavanlaista hanketta sen laajuudessaan ei ole toteutettu koskaan aiemmin.

Tarkoituksena oli siis tutkia ja kerätä tietoa siitä, millä tavoin kulttuuri ja demokratia ovat yhteydessä toisiinsa Euroopan Unionin jäsenvaltioissa. Viitekehys koostuu 177 indikaattorista. Indikaattorit on luokiteltu neljään kulttuuriulottuvuuteen ja neljään demokraatiulottuvuuteen. Tulokset ovat tähän mennessä jo osoittaneet, “että kulttuurin ja demokratian välillä on selkeä ja vahva positiivinen korrelaatio. Korrelaatio tarkoittaa sitä, että asioiden välillä on yhteys: tässä tapauksessa sitä, että maissa, joissa on paljon kulttuuria, on myös paljon demokratiaa”. (Aulake, 2020).

Tämä on ollut ensimmäinen hanke, jossa on osoitettu empiirisen, laajan tiedon perusteella, että kulttuurin ja demokratian välillä on todellakin yhteys. Tästä voidaan vetää se johtopäätös, että valtioiden, jotka haluavat edistää ja vahvistaa demokratiaa, kannattaa investoida kulttuurin saavutettavuuteen ja osallisuuteen. “Vertaamalla maan suoriutumista eri kulttuurikomponenteissa ja ottaen huomioon niiden merkityksen demokratian vahvistamiseen kyseisessä maassa, indikaattoriviitekehys myös osoittaa mitä kulttuurikomponenttia vahvistamalla pitäisi saada suurin demokratiavaikutus.” (Aulake, 2020).

Suomi on mukana olevien 37 Euroopan Unionin jäsenvaltion kärkeä sekä demokratian että kulttuurin osalta. Tämä tutkimushanke on vahvistanut osaltaan myös paljon esitettyä väitettä siitä, että “kulttuuriosallistumisen vaikutus sekä toisia ihmisiä kohtaan tunnettuun luottamukseen että omaan elämään koettuun tyytyväisyyteen on suuri”. (Aulake, 2020). Kulttuurin ja demokratian välisestä suhteesta linjataan Kulttuuripolitiikan strategia 2025 näin: “Kulttuuristen oikeuksien toteutuminen ja ihmisten osallisuus lähiyhteisöihinsä ja koko yhteiskuntaan lisää osallistumista kulttuuriin, mikä puolestaan vahvistaa demokratiaa. Kulttuurin vaikutukset säteilevät laajasti yhteiskuntaan ja ihmisten hyvinvointiin. Kulttuuripolitiikan yleisenä tavoitteena Suomessa on tukea luovan, demokraattisen ja menestyvän yhteiskunnan kehittymistä” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025). Kulttuurille julkausutaan siis myös yhteiskunnallisia tavoitteita ja merkityksiä, ja sen asema demokratian ja kansalaisyhteiskunnan vahvistajana todetaan selkeästi.

Maissa, joissa tietty peruselintaso on turvattu kansalaisille, nähdään kulttuurillisen pääoman merkitys olevan suurempi kansalaisten kokemaan hyvinvointiin ja osallisuuteen, kuin aineellisen hyvinvoinnin. Kulttuuripolitiikan strategiassa 2020 (joka oli ensimmäinen OKM:n kulttuuripolitiikan strategia) opetus- ja kulttuuriministeriö linjasi, että “kulttuurin tulee olla vauraassa länsimaisessa yhteiskunnassa asia, joka lisää kansalaisten elämänlaatua

aineettomalla arvollaan ja toteaa myöhemmin: kulttuurin painoarvon lisääntyminen näkyy elämäntavoissa. Suomalainen yhteiskunta on vaurastunut, mutta ihmisten tyytyväisyys elämää lisääntyä kuitenkin vain rajallisesti aineellisen vaurauden kasvaessa.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2020).

2.4 Strategia tutkimuskohteena

Tämä tutkimus on aineistolähtöinen, ja tutkimuksen keskiössä on opetus- ja Kulttuuriministeriön Kulttuuripolitiikan strategia 2025. Tässä luvussa tarkastelen sitä miksi ja millä tavoin strategioita ja poliittisia tekstejä tutkitaan ja tulkitaan. Ministeriöt julkaisevat erilaisia hallinnollisia ja poliittisia tekstejä, strategioita, raportteja, selontekoja ja toimintaa ohjaavia ohjelmia. Näiden tekstien tarkoitus on hallinnoida, ohjata, informoida, tuottaa ja jakaa tietoa, mutta myös määritellä politiikkaa. Ministeriöllä on valta- ja auktoriteettiasema kulttuuripoliittisessa kentässä, ja sen tuottamalla strategialla luodaan alalle tietynlaista diskurssia. Ministeriön asiantuntijatieto vaikuttaa sen hallinnonalan toimijoihin ja toimii, niiden tavoitteisiin, visioihin ja rahoitukseen. Hegemonisella asiantuntija- tai valtatahon tuottamalla diskurssilla vaikutetaan asenteisiin, käsityksiin ja poliittiseen kieleen, joiden kautta ohjataan poliittisia tavoitteita. (Jokinen ym. 1993, 102–105).

Poliittiset strategia- ja ohjelmatekstit ovat Hilikka Summan (1989) määritelmän mukaan suunnittelutekstejä. Summan määrittelyn mukaan suunnittelu on valtionhallinnon vakiintunut käytäntö, jonka tuloksena syntyy suunnitelmia ja suunnittelutekstejä. Tämä on Summan mukaan synnyttänyt hallinnon rakenteisiin uudenlaisen *suunnittelijakunnan*, joka koostuu erilaisia virallisia asiakirjoja kirjoittavista virkamiehistä. Tämän tyyppinen kehitys suomalaisessa *hallintokoneistossa* on Summan mukaan osa valtion roolin ja vallankäytön muuttumista aktiiviseksi yhteiskunnallisen keskustelun ja tiedon ohjaajaksi. (Summa 1989, 3, 8, 40–41).

Poliittisista teksteistä puhuttaessa *suunnitteluteksinä* tarkoitetaan sitä, että pyrkimyksenä on synnyttää ja säilyttää hegemoniaa, muovata poliittista todellisuutta ja diskurssia. Suunnittelutekstien tutkimuksessa tekstejä lähestytään todellisuutta ja toimintaa määrittelevinä aineistoina, joiden sisällyttämiä oletuksia ja tavoitteita puretaan tutkimuksen keinoin. Tutkimuksessani keskityn tulkitsemaan strategiaa todellisuutta ja toimintaa

määrittelevinä kulttuuripoliittisena tekona, jonka sisältämiä merkityksiä tunnistan ja analysoin kriittisen lähiluennan avulla.

Ministeriöiden hallinnollisen työn Summa näkee *diskurssikäytäntönä*, jossa toiminnan ja suunnittelun käytännöt ovat keskeisiä poliittisten tekstien ja selvitysten tuottamisessa. Kielellisen käänteen ajatuksen mukaisesti kieli luo ja tuottaa todellisuutta. Sen vuoksi strategia ja hallinnollinen teksti on nähtävä poliittisena tekona, tässä tapauksessa aktiivisena kulttuuripoliittisena toimintana. Ensisijaisesti strategioiden linjataan ja luodaan tavoitteita tulevaisuuden poliittiselle toiminnalle, mutta niiden avulla vaikutetaan aina myös silloiseen käytännön politiikkaan. (Summa 1989, 82–83).

Ministeriön strategia ei ole avoimen poliittinen ohjelma siinä mielessä kuin esimerkiksi puolueohjelmat. Se ei silti tarkoita sitä, etteikö valtionhallinnon tuottamia asiakirjoja voi ja pitäisi lukea poliittisesti. Kari Palonen on kirjoittanut ohjelmista pelimuotona ja todennut, että “politiikan asymmetristä retoriikkaa perspektiivinä käyttäen ohjelmateksteistä voidaan siis löytää politiikkaa sieltäkin, missä kirjoittajat joko kieltävät tai eivät näe tekevänsä poliittisia valintoja.” (Palonen 1997, 29).

Kari Palosen ja Hilikka Summan yhdessä toimittamassa teoksessa *Pelkkää retoriikkaa* Palonen kirjoittaa retorisestä käänteestä:

“Retorinen käänne tutkimuksessa avaa toisen näkökulman ajattelun merkitykseen politiikalle. Ajattelu ymmärretään poliittisesti toimivan henkilön---, mutta joka kuitenkin ohjaa niin politiikan sisältöä, kohdetta, tekotapaa, kuin sen käsittämistäkin koskevia tulkintoja. --- Kysymysten politisointi ja tematisointi tärkeiksi, käsitteiden tulkinta ja käyttö, vaihtoehtojen jäsentäminen, vastausten ennakoiminen, seurausten arviointi sekä valittujen vaihtoehtojen perusteleva perusteleminen ovat esimerkkejä niistä operaatioista, joita poliittiselta ajattelemiselta edellytetään. Poliittisen ajattelun tutkimus kohdistuu näihin operaatioihin, ja sen välityksellä voi paremmin ymmärtää poliittista toimintaa.” (Palonen 1996, 137).

Juuri näihin *operaatioihin* haluan keskittyä tutkiessani kulttuuripolitiikan strategiaa poliittisena toimintana. Ajattelen, että niin tätä strategiaa kuin muita *suunnittelutekstejä* on tärkeää tutkia sen vuoksi, että ymmärrämme paremmin politiikan taustaoletuksia, määriteltyä diskurssia ja niitä tapoja, joilla käytännön politiikkaa ja toimintaa pyritään ohjaamaan hallintokoneiston toimesta.

3. KIELEN JA DISKURSSIN

ANALYYSI TUTKIMUSMETODINA

Tässä luvussa tarkastelen kielen, puheen ja tekstien merkitystä todellisuuden konstruomisessa ja pyrin tarkastelemaan niiden poliittista ulottuvuutta. Käyn läpi sitä, miksi kielen tulkinta ja analysointi on mielestäni valta- tutkimuksessa olennaista, ja miksi itse valitsin tehdä tutkimusta juuri kielellisestä näkökulmasta. Esittelen tässä luvussa myös niitä tutkimusmetodeja ja premissejä, joiden pohjalta analysoin tutkimusaineistoa neljännessä luvussa ja pyrin perustelevaan sitä, miksi juuri nämä menetöt valikoituivat tutkimukseeni.

3.1 Retoriikka politiikantutkimuksen työkaluna

Aloitan tutkimusmetodien esittelyn käymällä läpi retoriikan analyysin keskeisiä näkökulmia. Retoriikka-analyysi ei ole tutkimukseni varsinainen tutkimusmetodi, mutta sen ymmärtäminen on vahvasti läsnä varsinaisessa tutkimusmetodissani eli diskurssianalyysissä. Retoriikka eli puhetaito on klassiselta merkitykseltään oppi menestyksekkäästä ja vakuuttavasta puhumisesta. Retoriikkaa kehitettiin alun perin antiikin Kreikassa, ja myöhemmin antiikin Roomassa. Tunnetuimpia antiikin ajan retoriikan kehittäjiä olivat muun muassa Aristoteles, Platon, Sokrates ja Cicero. (esim. Palonen & Summa 1996, 23). Tässä tutkimuksessa olennaisempi niin kutsuttu uuden ajan retoriikka lähti syntymään 1950-luvulta eteenpäin, kun keskeiset uuden retoriikan teoreetikot Kenneth Burke, Chaim Perelman ja Stephen Toulmin aloittivat retoriikkaa ja argumentaatiota koskevan tutkimustyön. (Palonen 1996, 51). Kielellisen käänteen jälkeen politiikan tutkimuksen kentälle rantautui *retorinen käänne*, jonka Kari Palonen kirjoituksissaan pohjaa Quentin Skinnerin tutkimustyölle 1960-luvulta eteenpäin. Palosen mukaan yhteys politiikan ja retoriikan välillä on ilmeinen. (Palonen 1996, 7&137).

Kieli on aktiivista toimintaa. Kieli kuvailee ja luo maailmaa, ja sen käytöllä on aina seurauksia todelliseen maailmaan ja näin myös poliittinen ulottuvuus. Paloselle kielen poliittisuus ja poliittiset kamppailut ovat siis läsnä jokapäiväisissä puhetavoissa ja diskursseissa. Retoriikka sisältää sellaisenaan jo tietyn perspektiivin politiikkaan ja

poliittisuus on jotakin mikä on aina läsnä, kun puhutaan retoriikasta (Palonen 1997, 75). Kenneth Burkea muotoillen Palonen formuloi argumentoinnin tavoitteeksi yleisön provosoinnin niin, että se muuttaa käsityksiään ja esittää sen kaavan näin: **Kuka** (retori, eetos) vetoaa **keneen** (yleisö, paatos) **millä** (argumentti, logos). Tämä kuvio on retorisen luennan malli, jota voi soveltaa retorisessa tutkimuksessa mihin tahansa tekstiin. Tutkimuksessani tarkastelen sitä, kuka tekstissä puhuu (opetus- ja kulttuuriministeriö) ja kenelle (kulttuurialan toimijat, kansalaiset, poliitikot, muu julkishallinto) sekä erityisesti sitä, millaista argumentaatiota rakentaen (esim. faktuaalistaminen). (Palonen 1997,25).

Retoriikan ja politiikan tutkimuksessa olennaista on ymmärtää, että “politiikan asymmetrisestä retoriikkaa perspektiivinä käyttäen ohjelmateksteistä voidaan siis löytää politiikkaa sieltäkin, missä kirjoittajat joko kieltävät sen tai eivät näe tekevänsä poliittisia valintoja.” (Palonen 1997, 29). Myös viranomaistekstejä voi näin siis lukea poliittisesti, vaikkei poliittisia valintoja ole siellä useinkaan aukikirjoitettu. Retoriikka-analyysin olennainen anti tutkimukselleni tulee argumentoinnin ja vakuuttelun ymmärtämisestä eli siitä, millä retorisilla keinoilla puhuja pyrkii vakuuttamaan yleisönsä ja viranomaisteksteissä faktualisoimaan asiantiloja. Perelman on argumentaatioteoriassa analysoinut ja systematisoinut niitä keinoja, joilla väitteiden uskottavuutta erilaisissa teksteissä rakennetaan. Nämä keinot jakautuvat kahteen pääosaan, *argumentoinnin lähtökohtiin* ja *argumentoinnin tekniikoihin*. Koska argumentointi tapahtuu aina jollekin yleisölle, on puhujalla tai kirjoittajalla aina jotain oletuksia siitä, mihin on mahdollista ja kannattavaa vedota. Argumentoinnin lähtökohdilla tarkoitetaan puhujan julkilausumattomia oletuksia niistä taustaoletuksista, joilla yleisöä kannattaa lähestyä. Tällaisia ovat yleisesti jaetut käsitykset, joita ei odoteta kyseenalaistettavan. Argumentoinnin tekniikat tulevat puhujalla käyttöön juuri siinä, miten hän saa yleisön puolelleen niissä asioissa, joissa ei vallitse jaettua yhteisymmärrystä eli konsensusta. (Palonen & Summa 1996, 69).

Argumentoinnin ja vakuuttelun tekniikat sekä retoriikan eetos, paatos, logos- malli ovat olennaisia lähtökohtia kaiken kielellisen tutkimuksen tekemisessä ja ymmärtämisessä. Huolimatta siitä, että tässä tutkimuksessa retoriikka-analyysi ei ole varsinainen tutkimusmetodi, on sen peruseräpäätteen läsnä siinä diskurssianalyysissä, jolla puran tutkimusaineistoani. Seuraavissa luvuissa käsittelen tarkemmin niitä metodeja, joita varsinaisessa analyysissä käytän.

3.2 Diskurssianalyysi tutkimusmetodina

Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen ovat kirjoittaneet diskurssianalyysistä tutkimusmenetelmänä oppikirjoja, joista on ollut tämän työn metodeja ja tutkimusnäkökulmia hahmotellessa valtavasti hyötyä. He määrittelevät diskurssianalyysin sellaiseksi “kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä.” Heille diskurssianalyysi on väljä teoreettinen viitekehys, joka rakentuu seuraavista teoreettisista lähtökohdista: 1. Oletus kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta. 2. Oletus useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssystemien olemassaolosta. 3. Oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta. 4. Oletus toimijoiden kiinnittymisestä merkityssystemeihin. 5. Oletus kielenkäytön seurauksia tuottavasta luonteesta. Diskurssianalyysi sallii siis tutkimusaineistosta- ja kysymyksestä riippuen monenlaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmien soveltamista. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2006, 25–26).

Kielenkäyttö on toimintaa, joka merkityksellistää, järjestää, muokkaa, uusintaa ja rakentaa sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Kieli ei siis vain kuvaile maailmaa, vaan aktiivisesti luo sitä. Kieltä käyttäessämme me siis *konstruotimme*, eli merkityksellistämme asiat, joista puhumme. Diskurssianalyysi selittää ja tekee näkyväksi erilaisia konstruktioita. Diskurssi itsessään on monelle tutkijalle tarkoittanut *merkityssystemiä*, ja diskurssianalyysiä voi siis ajatella merkityssystemien analyysinä. Merkityssystemejä ei tässä yhteydessä ymmärretä ainoastaan sanojen ja lauseiden kautta muodostuvasta systeemiksi, vaan yleisesti sosiaalisesti vuorovaikutukseksi. Diskurssit ovat tulkinnan tuloksia, sillä puheelle ja tekstille ominaista on se, etteivät ne ole yksiselitteisiä. Merkityssystemien analyysissä on kyse perusteellisesta tulkinnasta, joka pohjautuu aina aineistoon ja sen kontekstiin. (Jokinen ym. 2006, 26–27. 34–35).

Kontekstien huomioimisella analyysissä tarkoitetaan sitä, että analysoitavaa toimintaa tarkastellaan tiettyinä aikana tietyssä paikassa, johon tulkintaa suhteutetaan. Sanojen yhteys lauseeseen tai teon suhde toimintaan on pienin asia, mitä voidaan sanoa kontekstiksi. Kuitenkin kielenkäyttö suhteutuu usein myös tapahtumatilanteen ulkopuolelle, kulttuurilliseen kontekstiimme. Analyysissä se tarkoittaa sitä, että aineistosta tunnistetaan ja puretaan sellaisia seikkoja, joiden tulkinta vaatii kulttuurillisten tapojen ja yhteiskunnallisen todellisuuden ymmärtämistä. Kulttuurillinen konteksti onkin erityisen oleellista poliittisia

puheita ja tekstejä tulkitessa. Tällaisessa analyysissä on usein paikallaan tarkastella myös sitä, miten puhuja tai teksti suhteuttavat puheensa mahdollisiin vasta-argumentteihin, jotka nousevat yleensä kulttuurillisista konventioista. Suhde mahdollisiin vasta-argumentteihin on oleellinen, vaikkei sitä lausuttaisikaan tekstissä julki. Tutkija voi pohtia, kenelle ja miksi vasta-argumentit on esitetty. Osana kontekstin ymmärtämistä tutkijan on syytä huomioida myös *reunaehdot* eli se, mitkä seikat vaikuttavat tuotettuun tekstiin. Viranomaisraporteilla, vaaliohjelmalla, tieteellisellä tutkimuksella ja kolumnilla on kaikilla omat reunaehdonsa, jonka sisällä teksti tuotetaan. (Jokinen ym. 2006, 36–40).

Diskurssianalyysi on painotukseltaan perustutkimusta, eli sen merkitys on tiedon tuottajana. Diskurssianalyysi kiinnittää huomiota yksittäisiin sanoihin ja käsitteisiin, niiden merkityksiin ja oletuksiin koska niiden kautta pystytään hahmottamaan ja löytämään uutta sosiaalisesta todellisuudestamme ja ennen kaikkea siitä, miten ja kenen toimesta sitä muovataan:

“Diskurssianalyysissä asia ymmärretään niin, että olennaiset sisällöt ja päälinjat rakennetaan puheessa ja kirjoituksissa usein juuri esimerkiksi sanavalintojen, painotusten ja tauotusten avulla. Tärkeimpiä tai analyttisesti olennaisimpia asioita ei suinkaan sanota tai kirjoiteta aina painokkaimmin vaan usein pikemminkin vihjaillen. Siksi yksityiskohdat ovat tärkeitä: metsä alkaa näkyä juuri sen takia, että huomio kiinnitetään puulajien koko kirjoon. Vähäpätöisiltä näyttävät kielenkäytön yksityiskohdat voivat olla aineostojen analyysissä merkittäviä johtolankoja.” (Jokinen ym. 2006, 451).

Diskurssianalyysiä ei siis ole mielekästä määritellä selkeärajaiseksi tutkimusmenetelmäksi vaan väljäksi teoreettiseksi viitekehyykseksi, jossa sallitaan erilaisia tarkastelun painopisteitä, lukutapoja ja menetelmien soveltamista. Ajattelen, että tällaisessa kielenkäyttöön keskittyvässä tutkimuksessa retoriikka-analyysi sekä käsiteanalyysi ovat ikään kuin sisäänrakennettuja sen kautta, että ne antavat lähtökohtia käsitteiden ja kielellisten keinojen tarkasteluun sekä problematisointiin. Vaikka ne eivät ole tämän tutkimuksen pääasiallisia tutkimusmetodeja, niissä keskeiset tutkimuksen tekemisen premissit ovat läsnä myös tässä tutkimuksessa. Diskurssianalyysi tutkimusmetodina antaa mielestäni tutkijalle paljon mahdollisuuksia määritellä sitä, millaiset tarkastelutavat antavat tutkimuskysymykseen parhaiten vastauksia. Tutkimuksessani oleellista on ymmärrys kielen poliittisesta merkityksestä, käsitteiden tuoma konteksti ja uudelleen määrittelyn valta sekä diskurssianalyttisten menetelmien rinnakkainen käyttö.

Tässä tutkimuksessani aion soveltaa erityisesti kahta diskurssianalyttistä menetelmää: lähilukua ja aineiston purkamista faktuaalistamisstrategioihin. Faktuaalistaminen valikoitui tämän tutkimuksen toiseksi metodiksi sen vuoksi, että sen avulla pystyn nähdäkseni parhaiten vastaamaan tutkimuskysymykseeni. Kun analysoi strategiatekstiä tai viranomaispuhetta faktuaalistamisen kautta voi tutkija yksittäisten argumenttien sijaan keskittyä siihen, millaisia diskursseja ja argumentaatiostartegioita tekstissä pyritään luomaan, ja paljastaa näin jotain syvällisempää ajattelua tai ideologiaa tekstein taustalta. Kriittisen lähiluvun ottaminen toiseksi tutkimusmetodiksi lisää analyysini kattavuutta, kun keskityn strategiatekstin isojen linjojen ohella myös sana- ja lausetasolla strategiassa käytettyyn kieleen ja retoriikkaan. Näitä kahta menetelmää käsittelen tarkemmin tämän luvun seuraavissa kappaleissa.

3.3 Faktuaalistaminen viranomaispuheessa

Sosiaalityön professori Kirsi Juhila on tutkinut viranomaispuhetta ja *faktuaalistamista* viranomaisten asunnottomuuteen liittyvien puheiden kautta. Olennaista Juhilan mukaan faktuaalistamispuheessa on se, että puheeseen tai tuotettuun tekstiin ei kuulu oman toiminnan tai omien näkemysten arviointi, vaan niiden esittäminen ehdottomina ja oikeina. Juhilan mielestä kiinnostavaa on, miten viranomaiset tuottavat *totuutta* puheissaan. Juhilalle tiedon todellisuuden määräytymisen prosessi on sosiaalinen käytäntö ja hänen lähtökohtansa faktuaalistamispuheen analyysissa on se, kuinka asiantilat argumentoidaan essentiaalliseksi. Eli annettu tieto ja käytetty kieli muodostavat faktuaalisen asiantilan ja tapahtuman. (Juhila 2006).

Faktuaalistamisstrategiat ovat sellaisia vakuuttelun muotoja, “joita käyttämällä tiedon totuusarvosta tulee niin suuri, että kyseinen versio vaikuttaa itsestään selvältä ja ainoalta oikealta. Sanotulla ja totuudella ei näytä olevan eroa, vaan asiat saadaan näyttämään kiistattomilta tosiasioilta.” (Jokinen ym. 2006, 145–147). Faktuaalistamispuheen analyysi on ennen kaikkea myös valta-analyysiä, sillä vetoaminen tiedon oikeellisuuteen on vallankäyttöä niin tieteessä kuin arkielämässä.

Faktuaalistamispuheen analysoinnissa olennaista on se, että puhe esitetään jostain institutionaalista kontekstista käsin, jolloin voidaan olettaa, että puheella on myös käytännön merkitystä. Tällaisia tahoja ovat esimerkiksi virkamiehet ja poliitikot, sekä

tieteentekijät ja terveydenhuollon kentällä erityisesti lääkärit. Faktuaalistamispuhetta ei siis ole mikä tahansa puhe. Jotta puheen faktuaalistamisen analysointi on mielekästä, on puheen ja puhujan uskottavuudella sekä asemalla merkitystä. Juhilan mukaan on myös lausekonteksti: “Yksittäisiä sanoja tai lauseita analysoimalla ei pääse käsiksi faktuaalistamisstrategioihin, vaikka tietyllä kielellisillä ilmaisun muodoilla onkin merkitystä faktuaalisen vaikutelman synnyttämisessä. Samoilla ilmaisuilla, sanoilla ja lauseilla voi olla eri merkitys eri konteksteissa ja päinvastoin; vasta niiden käyttötapa ja paikka kertoo niiden merkityksen faktuaalistamisessa.” (Jokinen ym. 2006, 149).

Juhilaa mukailien faktuaalistamisstrategioita voi tutkia niin, että pyrkii löytämään tekstistä faktuaalisarvoltaan voimakkaita tekstikohtia, joita tällaisissa aineistoni kaltaisissa usean kymmenen sivun viranomaisteksteissä on tietysti merkittävä osa. Tutkijan on olennaista keskittyä tekstikohtien välisiin yhtäläisyyksiin, ja pyrkiä havaitsemaan tekstissä ja faktuaalistamisessa esiintyvää toistoa. Kaikki tekstikohdat eivät ole erityislaatuista, mutta samalla olennaista on tunnistaa se, etteivät kaikki tekstikohdat palaudu samanlaisiin taustaoletuksiin tai muotoihin. Tekstikohtien analyysin, jaottelun ja arvottamisen kautta tutkija voi määrittellä tekstissä useammin esiintyviä faktuaalistamisstrategioita. Juhilan asunnottomuuspuhetta käsittelevässä tutkimuksessa näitä on viisi. Hän huomauttaa, että keskeistä on pyrkiä tiivistämään strategioiden lukumäärää muutamaaan, vaikka ensimmäisen jaottelun perusteella niitä olisikin enemmän. Tällöin eri strategioita on mahdollista käsitellä tutkimuksessa kattavammin ja purkaa sitä, miten nämä strategiat toimivat ja millaisia potentiaalisia seurauksia niiden käytöllä on. (Jokinen ym. 2006,151).

Myös esimerkiksi Anna Partanen on käsitellyt terveydenhuollon tehokkuusajattelun faktuaalistamispuhetta vuonna 2002 sosiologian pro gradu-työssään *Tehokkuutta ja raadollisia totuuksia: terveydenhuollon tehokkuusdiskurssit ja faktuaalistaminen*. Partanen käsiteli työssään erityisesti kahta faktuaalistamisstrategiaa Kirsi Juhilan määrittelyn mukaan (Jokinen ym. 2006, 151–173). Tutkimukseni analyysiluvussa analysoin tutkimusaineistoani faktuaalistamisen näkökulmasta Juhilan näkemyksiä soveltamalla. sekä pyrin jäsentämään ja analysoimaan siinä käytettyjä faktuaalistamisstrategioita.

Johtavassa asemassa olevan viranomaisen, tässä tutkimuksessa opetus- ja kulttuuriministeriön, puhetapa on tällaisessa faktuaalistamista käsittelevässä työssä erityisen mielenkiintoista, koska tuotetulla puheella luodaan todellisuutta ja lähtö/taustaoletuksia hallinnonalalle. Ne määritelmät ja tavoitteet, joita ministeriö kulttuurille strategian

muodossa antaa, ohjaavat paitsi kulttuurin ja taiteen rahoitusta, arvottavat tiettyjä kulttuurituotteita- ja toimia sekä sulkevat ulos toisia. Puheella vaikutetaan konkreettisesti sosiaaliseen todellisuuteemme, esimerkiksi siihen, millaisia kulttuuripalveluita meillä on (esim. Perelman 1996; Summa 1989; Palonen & Summa 1996). Samalla tällaisen puhettavan ja valta-analyysin tekeminen on erityisen tärkeää, jotta havaitsemme kuka taidetta ja kulttuuria pyrkii arvottamaan, miten se tehdään ja minkä vuoksi. Tällaisissa strategisissa teksteissä, joissa asiantila esitetään annettuna ja olemassa olevana, ei esiinny käsitteiden tai ilmiöiden kyseenalaistamista tai problematisointia. Tekstissä ei tule eksplisiittisesti esiin puolesta ja vastaan -argumentoinnit, vaikka ne ovat kaiken aikaa läsnä implisiittisesti (Jokinen ym. 2006, 178). Juuri siksi tutkimuksen kautta on tärkeää kaivaa esille ne kamppailut ja valinnat, joita viranomaistekstissä pyritään häivyttämään.

3.4 Kriittinen lähiluku

Kuten aiemmin kirjoitin, diskurssianalyysi tämän tutkimuksen metodina on viitekehys, jonka sisällä hyödynnän analyysissäni erityisesti kahta metodologiaa. Toisen näistä metodeista esittelin edellisessä luvussa, ja nyt käsittelen lähiluvun metodologiaa. Aineistolähtöisestä lähiluvusta metodina on kirjoittanut esimerkiksi Jyrki Pöysä kirjassa *Vaeltavat metodit* (ks. Pöysä 2010). Pöysän mukaan tekstien tarkan analyysin ja syväluotaavan käsittelyn sekä niiden merkitysten pohdinnan mahdollistaa juuri tekstin lähiluku. Lähiluku on ennen kaikkea informaation ja yksityiskohtien huomioimista ja erittelyä, missä kielen analyysia voi tehdä käsite- ja lausetasolla mutta myös laajemmin kokonaisia tekstejä tutkimalla. Lähiluku metodina toimii monenlaiseen tutkimukseen, mutta sitä on käytetty erityisesti juuri kulttuuritutkimuksen kentällä. Tässä tutkimuksessa, jonka fokus on käsitteissä, niiden uudistamisessa ja merkityksellistämässä sekä poliittisessä kielessä ja viranomaispuheessa lähiluku tekstin tulkinnan metodina palvelee varmasti parhaiten. Lähiluvun tarkoituksena on olla tutkijana läsnä tekstin äärellä, lukea sitä kontekstiin sidotusti ja pyrkiä paikallistamaan niitä kulttuurisia viitekehyksiä, joissa teksti on tuotettu. Samalla tekstin käsittelyssä voi keskittyä tiettyjen kielen ominaisuuksien, kuten ristiriitaisuuksien tai vakuuttelujen, tarkasteluun. (Pöysä 2010, 331–338).

Esimerkiksi Emmi Tissari on käyttänyt kriittistä lähilukua tutkimusmetodinä pro gradu-tutkimuksessaan, jossa hän on tutkinut aitouden esittämistä Instagramissa. Hän korostaa tutkimuksessaan sitä, että lähiluvun avulla aineistoa voidaan analysoida niin, että sen erityiset piirteet ja merkitykset, esimerkiksi omassa tutkimuksessani viranomaispuhe ja strategiatekstien luonne, otetaan huomioon. Kriittinen lähiluku on monipuolinen tutkimusprosessi, jossa tekstin rakenteen, kielen, muodon ja ristiriitaisuuksien muodollinen kritiikki voidaan yhdistää tulkintaan, eettiseen pohdintaan ja tutkijan omien havaintojen käsittelyyn. (Tissari 2019).

Lähiluku tutkimuksen analyysissä tarkoittaa sitä, että tekstiä luetaan ja tulkitaan samanaikaisesti, puretaan osiin ja hahmotellaan uudelleen tutkimuskysymyksen kautta. Lähiluvun keskeinen periaate on tekstin perusteellinen ja toistuva luenta, jonka eri kerroilla tekstistä tehdyt havainnot uusiutuvat ja muuttuvat. Lähiluvun avulla tutkija pyrkii löytämään tutkimusaineistostaan olennaiset osat niin, että hän pystyy muodostamaan tutkittavasta asiasta tiiviin käsityksen, ja tätä kautta liittämään tutkimustuloksen laajempaan kulttuurilliseen kontekstiin. (Pöysä 2010, 337–340). Lähtökohtani on analyysiä tehdessä etsiä tekstistä toistuvia rakenteita, sanoja ja käsitteitä, joiden pohjalta on mahdollista syventää analyysiä siitä, millä kielellisillä keinoilla kulttuuria, taidetta, luovuutta ja sivistisyhteiskuntaa pyritään luomaan ja uudelleenmäärittelemään tutkimusaineistossani Kulttuuripolitiikan strategiassa 2025. Kriittisen lähiluvun avulla pyrin osoittamaan, millä tavoin kulttuurin ja talouden välisiä merkityssuhteita on rakennettu. Kriittinen ja kyseenalaistava lukutapa on nähdäkseni tärkeää aineistoni kaltaisten *suunnittelutekstien* analyysissä, sillä ne viranomaisteksteinä pyrkivät usein esittämään asiantilat neutraaleina ja annettuina.

3.5 Tutkijan positiosta & diskurssianalyysin toimivuudesta

Kaikessa tutkimuksessa on mielestäni olennaista tunnistaa tutkijan positio. Tutkijan position merkitys vaihtelee erilaisten tutkimusmetodien välillä, mutta tällaisessa kieleen, käsitteisiin, retoriikkaan ja diskurssiin perustuvassa tutkimuksessa se on mielestäni erityisen tärkeää. Diskurssianalyysissä, jossa tutkitaan kielen rakenteita ja käyttötapoja, tutkijan omalla suhtautumisella kielen merkityksiin on luonnollisesti paljon painoarvoa. Diskurssianalyysin kentällä ajatellaan, että ihmiset rakentavat kielellisellä toiminnalla itselleen identiteettejä. Kirsi Juhilan mukaan “tutkimuksen tekeminen on sellaista kielellistä toimintaa, jossa

keskeinen toimija on tutkija. Tutkijan position voi ymmärtää kielellisesti luotuna kategoriana siinä, missä muunkin kielellisen toiminnan positiot. “(Jokinen ym. 2006, 411).

Juhila on määritellyt diskurssianalyysiä käyttävälle tutkijalle neljä erilaista positiota. Näitä ovat analyytikko, asianajaja, tulkitsija ja keskustelija. Juhilalle suhde tutkimuskohteeseen tarkoittaa suhdetta analysoitavaan kielellisen toimintaan ja tapaa, jolla tutkija lähestyy ja analysoi tutkimusaineistoaan. Analyytikko viittaa sellaiseen diskurssianalyttiseen positioon, jossa tutkijan osallisuus suhteessa analysoitavaan aineistoon yritetään pitää mahdollisimman pienenä, ja kontrolloitua. Analyysin tärkein ohjenuora on pitäytyä niissä raameissa, jotka tutkittava toimijat ovat määritelleet. Asianajajan positiossa diskurssianalyytikko pyrkii tutkimuksellaan ajamaan tai edistämään jotakin asiaa tai päämäärän saavuttamista. Asianajaja ei ainoastaan tutki, miten kielelliset toimijat rakentavat sosiaalisen todellisuuden, vaan pyrkii hahmottamaan sitä, miten nuo todellisuudet voisi hahmottaa toisin. Asianajaja on olemassa olevien todellisuuksien kriitikko. (Jokinen ym. 2006, 412–418).

Tulkitsijan positiossa diskurssianalyytikko ottaa tutkimusaineistonsa ikkunana, joka avaa näkökulmia maailmoihin, joissa vallitsee monenlaisia todellisuuksia. Näitä maailmoja tulkitsija voi lukea ja analysoida monella tapaa. Tässä positiossa tutkijan oma subjektiivinen kokemus ja todellisuus vaikuttaa merkittävästi, koska se ohjaa sitä mitä, miksi ja miten tutkija lähtee tulkitsemaan aineistoaan. Keskustelijan positioilla Juhila tarkoittaa sellaista tutkimuksen tekemisen tapaa, jossa tutkija vaikuttaa myös jollain julkisella mielipiteiden vaihdon areenalle ja osallistuu tieteelliseen keskusteluun myös tieteen tekemisen ulkopuolella. Diskurssianalyytikko voi liikkua näiden positioiden välillä tutkimuksen eri vaiheissa. (Jokinen ym. 2006, 423–439).

Näiden erilaisten positioiden tiedostaminen on mielestäni olennaista, kun lähden analysoimaan aineistoani diskurssianalyysin keinoin tutkimukseni 4. luvussa. Positiot ovat tutkijan apuväline paitsi tutkimuksen tekemisessä, myös sen reflektoinnissa. Tarkoituksena ei ole ennalta määritellä asettuvansa tiettyyn positioon, vaan tutkimuksen edetessä reflektoida sitä, miten aineistoon suhtautuu, ja pyrkiä näin monipuolistamaan tutkimuksen näkökulmia.

Diskurssianalyysissä tarkoituksena on tehdä aineistojen tarkkaan analysointiin perustuvia tulkintoja kielen käytöstä, ja sitä kautta pyrkiä jäsentämään sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyytikko ei tavoittele siis tulkinnallista universaalien faktan statusta, vaan esittää analyysiin nojaten tietyn esityksen asiantilasta. Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa

vaihtoehtoisten ja ristiriitaistankin tulkintojen tekeminen ei ole siis suuri riski tutkimuksen uskottavuudelle, sillä analyysissä ei pyritä ylivertaisiin ja muut tulkinnat syrjäyttäviin faktoihin. Olennaista on se, että esitettävillä tulkinnoilla ja tutkimustuloksilla pystytään osoittamaan perusteita. Samaan aikaan on tärkeää huomata, että kielellisiä aineistoja on mahdotonta analysoida läpikotaisin ja lopullisesti, vaan jokaisessa tutkimuksessa täytyy valita positio, näkökulmat ja tutkimuksen fokus. (Jokinen ym. 2006, 445–452).

Tutkimussuuntauksena diskurssianalyysi on herättänyt paljon keskustelua akateemisessa maailmassa. Erityisesti yhteiskuntatieteellisen ja kulttuurin tutkimuksen metodina diskurssianalyysia on pidetty epäluotettavana tai käyttökelvottomana, toisaalta sitä on kiitelty. (Jokinen ym. 2006, 445). Yhteiskuntatieteellisen ja erityisesti politologisen tutkimuksen keskeinen fokus on ollut valta-analyysissä ja rakenteiden tutkimisessa. Juhila huomauttaakin, että siinä missä rakenteiden tutkimuksen perinteessä pyritään ottamaan haltuun ja käsitteellistämään laajoja kokonaisuuksia, diskurssianalyysi ei jäsentele tutkittavia aineistoja mikro/makro- tasolla. Diskurssianalyysin avulla voi tutkia niin yhteiskunnan laajoja ilmiöitä ja valtarakenteita, kuin keskittyä yhteiskunnallisten ilmiöiden analysointiin niin sanottujen case- tutkimusten kautta. Kielenkäytön ja muun toiminnan välille ei diskurssianalyysissä aseteta dialektista eroa. Diskurssianalyysissä kielen käyttö ymmärretään teoksi ja toiminnaksi, ja se on erityisen tärkeää *tekemistä*. Samalla esimerkiksi lakien säätäminen on juuri kielellistä toimintaa, jolla vaikutetaan konkreettisesti sosiaaliseen todellisuuteemme. (Jokinen ym. 2006, 445–455). Diskurssianalyyttinen lähestymistapa, ja tässä luvussa esittämäni tutkimuksen keinot, toimivat mielestäni parhaiten tässä aineistolähtöisessä tutkimuksessani ja siinä näkökulmassa, jonka olen tutkimukselleni valinnut.

4. AINEISTON ANALYYSI – VAKUUTTELUA STRATEGIA TEKSTILLÄ

Aloitan strategian analysoimisen lukemalla tekstin läpi kriittisen lähiluvun tarkastelulla, siteeraten ja kommentoiden. Käytän tässä apuna ja esimerkkinä muun muassa emeritaprofessori Marja Keräsen ohjelmatekstin retorista luentaa artikkelissa *Poliittisen osallistumisen epäpolitisoituminen*, joka on julkaistu vuonna 2008 ilmestyneessä Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen toimittamassa kirjassa *Avauksia poliittiseen ajatteluun*. Pyrin kysymysten avulla ymmärtämään sitä, mitä tekstissä esitetään, mihin tekstin argumentaatio perustuu, kuka puhuu ja kenelle ja mitä politiikkatoimia esitetään. Merkityssystemit eivät esiinny teksteissä selkeinä kokonaisuuksina vaan pieninä paloina, joiden tunnistamista pyrin tekemään aineiston luennan yhteydessä sekä myöhemmin jäsennessäni strategiatekstiä erilaisiin faktuaalistamisstrategioihin.

Kriittisen lähiluvun jälkeen esittelen ja puran määrittelemäni kolme faktuaalistamisstrategiaa, joiden kautta tekstin argumentaatio nähdäkseni rakentuu. Olen lukenut kulttuuripolitiikan strategiaa pyrkien löytämään tekstistä niitä kohtia, joissa esiintyy voimakasta faktuaalistamista. Olen tarkastellut erityisesti niitä kohtia, joissa faktuaalistamisella pyritään argumentoimaan ja jäsennellyt näiden perusteella tekstile kolme faktuaalistamisstrategiaa. Ne ovat 1. sivistyksellisiin oikeuksiin tukeutuva strategia, 2. Tuottavuuden ja lisäarvon strategia ja 3. Hallintopuhe/Asiantuntijuusstrategia.

4.1 Kulttuuripolitiikan strategia 2025-Kriittinen lähiluku

Opetus- ja kulttuuriministeriön Kulttuuripolitiikan strategia pitää sisällään esipuheen, jonka on allekirjoittanut silloinen opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen (kokoomus), tiivistelmän, saatetekstin, jossa esitellään lyhyesti kulttuuripolitiikan toimialaa ja strategian valmistelua sekä seitsemän lukua. Luvut ovat seuraavat: 1. Valtion tehtävät kulttuuripolitiikassa, 2. Kulttuurin toimialan nykytila, 3. Toimintaympäristömuutokset kulttuurin toimialalla, 4. Näkymä kulttuurista sekä tavoitealueet ja tavoitteet kulttuuripolitiikalle vuoteen 2025, 5. Kulttuuripolitiikan yhteiskunnallinen vaikuttavuus, 6.

Lähipuosien kehittämistoimia strategian tavoitteiden toteuttamiseksi ja 7. Strategian seuranta.

Strategian lukeminen alkaa esipuheesta, jossa ministeriö esittelee taustaa strategian synnylle ja kuvailee sen tavoitteita. Esipuhe alkaa ylevästi julistamalla, että “kulttuuri on ihmiskunnan rikkautta” ja että opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan asioita “yhdistää ajatus inhimillisen pääoman kartuttamisesta”. Strategian tehtävä kuvataan myös selvästi: Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia antaa kehykset ja suuntaviivat ministeriön kehittämis- ja ohjaustyölle. Strategian avulla ministeriö jäsentää omia tavoitteitaan ja toimenpiteitään esimerkiksi budjettia valmisteltaessa tai valtion rahoitusta suunnattaessa. Se on väline, jolla kulttuurialan toimijat saavat tietoa ministeriön pitkän aikavälin ajattelusta, ja se auttaa muita kehittämään omaa toimintaansa ministeriön kanssa yhteisiä isoja linjoja noudatellen “(Kulttuuripolitiikan strategia 2025,5). Esipuhe siis kertoo lukijalle ensinnäkin sen, että ministeriön tavoitteet ja näkemykset omasta toimialasta ovat varsin yleviä. Toisekseen esipuhe kertoo sen, että strategian ääneen lausuttu tarkoitus on paitsi ohjata ministeriön omaa toimintaa niin myös saada muut alan toimijat muovaamaan toimintaansa ministeriön linjausten mukaisesti. Sen vuoksi tekstin lukemista ja analysoimista jatkettaessa voidaan olettaa, että strategialla pyritään puhumaan paitsi ministeriön ja valtionhallinnon väelle, myös suomalaisen kulttuurikentän toimijoille. Näin ollen kaikkea strategian tekstiä tulee analysoida ja tulkita myös siitä näkökulmasta, että millaisia vaikutuksia sillä on laajaan suomalaiseen kulttuurikenttään. Yksi toivottu vaikutus esitetään esipuheen lopussa: “Taiteella ja kulttuurilla on tärkeä rooli myös avoimen ja suvaitsevaisen yhteiskunnan edistämisessä” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,5).

Keräsen mukaan tällaisissa ohjelmapapereissa seurataan konventionaalista rakennetta: jotta voidaan perustella toiminnan tarve, osoitetaan jokin tarve tai puute, joka vaatii toimenpiteitä (Keränen 2008, 38). Nämä tarpeet muovata valtion kulttuuripolitiikkaa esitellään strategian tiivistelmässä:

“Keskeisimmät toimintaympäristömuutokset liittyvät seuraaviin asioihin: yhteiskuntakehitys on epävarmaa, julkisen talouden tila pysyy vaikeana, väestörakennemuutokset monipuolistavat kulttuurin kulutustapoja sekä palveluodotuksia ja -tarpeita, digitalisaatio tarjoaa luoville aloille uusia kehittymisen mahdollisuuksia, media- ja kulttuurikehitys kietoutuvat toisiinsa ja globalisaatio kiristää kilpailua taide ja kulttuurituotteiden markkinoilla.”

(Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 7).

Sitaatissa kuvaillaankin nykytilaa retorisesti vaikuttavilla adjektiiveilla, kuten epävarma, vaikea ja kiristynvä. Toiminnan tarve perustellaan ja/tai luodaan sitaatissa ehdottomilla lauseilla ja negatiivisävytteisillä sanavalinnoilla, joiden kautta luodaan valittu kuva kulttuuripolitiikan nykytilasta. Strategian luvussa 1. Valtion tehtävät kulttuuripolitiikassa käydään läpi valtion tehtäviä ja tavoitteita kulttuuripolitiikan kentällä sekä oikeutusta niille muun muassa perustuslaista. Tässä sitaatissa lauseet ovat jälleen ehdottomia, ja valtion tehtävää kulttuuripolitiikassa kuvataan yksioikoisesti:

”Kansalaisten perusoikeudet ja kulttuuriset oikeudet ovat valtion kulttuuripolitiikan toteuttamisessa tärkeä lähtökohta. Suomen perustuslaissa kulttuuriset oikeudet – jokaisen oikeus kehittää itseään, taiteen vapaus sekä oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin – turvataan osana sivistyksellisiä oikeuksia. Julkinen valta luo edellytyksiä oikeuksien toteutumiseen ylläpitämällä ja tukemalla kirjastolaitosta ja kulttuurilaitoksia sekä avustamalla ja muulla tavoin mahdollistamalla taiteen harjoittamista ja kulttuuritoimintoja.” (Kulttuuripolitiikan strategia, 13).

Perustuslaissa puhutaan siis kulttuurisista ja sivistyksellisistä oikeuksista eli inhimillisestä pääomasta. Väitän kuitenkin, että strategiassa kulttuurin arvoa sekä kulttuuripolitiikan vaikuttavuutta ja merkitystä rakennetaan silti välinearvoista käsin, joita ovat esimerkiksi osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus sekä taloudellinen vaikutus. Strategiassa kulttuuripolitiikan tavoitteita esitellään muun muassa näin: “Kulttuuripolitiikan tehtävät ja tavoitteet liittyvät luovuuden, moninaisuuden ja osallisuuden edistämiseen yhteiskunnassa”, “Kulttuuristen oikeuksien toteutuminen ja ihmisten osallisuus lähiyhteisöihinsä ja koko yhteiskuntaan lisää osallistumista kulttuuriin, mikä puolestaan vahvistaa demokratiaa” sekä “Pienten kotimaisten markkinoiden takia julkisen vallan rooli Suomen kulttuuripolitiikassa on merkittävä” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 16-17). Julkisen vallan itselleen asettamat tehtävät kulttuuripolitiikan kentällä siis perustuvat myös muuhun, kuin kulttuurin ja sivistyksen itseisarvoon. Tavoitetila esitetään annettuna, perustelematta tai kyseenalaistamatta eikä strategiasta käy ilmi, missä tai mikä taho on linjannut valtion kulttuuripolitiikan tavoitteita. Ministeriöitä johtaa aina poliittisesti valittu ministeri, joka taas on sidottu hallitusohjelmaan. Ollakseen läpinäkyvä strategiassa tulisi tuoda esille se, onko linjaukset ja tavoitteet peräisin esimerkiksi Sipilän hallituksen hallitusohjelmasta vai tulevatko ne jostain ministeriön taustamateriaalista.

On toki luonnollista, että valtio kaikessa politiikassaan pyrkii vahvistamaan valtiolta, ja että myös kulttuuripolitiikan kautta pyritään vahvistamaan demokratiaa ja osallisuutta yhteiskunnassa. Strategia ei kuitenkaan erittele tai tuo esille niitä taustalla olevia tavoitteita, joiden mukaan julkisen vallan kulttuuripolitiikkaa ja kulttuurin rahoitusta jäsennellään. Diskurssianalyyssissä kiinnostus kohdistuu siihen, mitä kielen käyttäjä ilmaisullaan tekee ja tuottaa. Puheella voi tilannesidonnaisen funktion lisäksi olla yllättäviäkin ideologisia vaikutuksia, jotka liittyvät diskurssien ja vallan yhteen kietoutumiseen (Jokinen ym. 2006). Valtuutus julkisen vallan kulttuuripolitiikan toimiin haetaan siis perustuslaista, joka auktorisoi valtion kulttuuripolitiikan, mutta ne tavoitteet, joiden mukaan valtion kulttuuripolitiikkaa rakennetaan, eivät kuitenkaan noudata mielestäni perustuslain lähtökohtia.

Strategian toisessa luvussa Kulttuurin toimialan nykytila kuvataan toimialan nykytilaa ja niitä asiantiloja, joilla myöhemmin strategiassa tullaan vetoamaan tarvittaviin politiikkatoimiin. Tekstin kieli on kuvailevaa ja toteavaa. Se pyrkii kertaamaan ja toteamaan kulttuurin toimialan nykytilaa, vaikka jälleen kerran tekstissä ei esitetä väitteille taustaksi lähteitä, esimerkiksi tutkimustietoa. Tekstissä kuvaillaan ilmiöitä kuten globalisaatio ja digitalisaatio, ja esitteellään niiden vaikutuksia suomalaiselle kulttuurikentälle kritisoidatta tai kyseenalaistamatta sitä, että nämä trendit tulevat strategian mukaan vaikuttamaan ja muuttamaan kulttuurin kenttää. Strategiassa trendit ja maailmantila esitetään autonomisena toimintona, johon suomalaisen kulttuurikentän tulee sopeutua pohtimatta sitä, miten nämä trendit muovautuvat ja voisiko julkinen valta tehdä jotain sille, että esimerkiksi digitalisaatio vaikeuttaa tekijänoikeustulojen saamista ja heikentää taiteentekijöiden tulotasoa.

Tällaisille suostutteluteksteille tyypillistä on hakea konsensusta ja olla kyseenalaistamatta. Mielenkiintoista onkin, miksi se tuodaan esille nykytilan kuvauksessa:

“Vallitsee konsensus siitä, että julkisen vallan tulee rahoittaa ja tukea kulttuuria. Myös sosiaalisen ja alueellisen tasa-arvon tavoite on laajasti jaettu.
“(Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 19).

Tutkijan mielenkiinto herää, kun joku asia esitetään niin, että siitä vallitsee konsensus. Erityisesti se herättää mielenkiinnon, kun tiedämme että on meneillään suomalaisen kulttuuripolitiikan kolmas pitkä linja. Kuten tutkimukseni luvussa 2.2 totesin, 1990-luvun laman jälkeistä kulttuuripolitiikkaa on leimannut markkinaehtoisuus ja puhe kulttuurin

tuottavuudesta, ei niinkään väitetty julkinen tuki ja rahoitus kulttuurille. Jos strategiassa olisi esitetty, että *julkisen vallan tulee rahoittaa ja tukea kulttuuria*, sen voisi tulkita vetoomukseksi. Sen sijaan vetoaminen vallitsevaan konsensukseen herättää sen ajatuksen, että mitään vallitsevaa konsensusta ei ole vaan strategia pyrkii vakuuttelemaan ja vetoamaan sellaisen puolesta. Samaa vetoamista havaitseen kansallisuudesta puhuttaessa:

“Kansallisuus ei ole kuitenkaan menettänyt merkitystään identiteetikysymyksenä eikä kulttuurin kehittymisen ja kulttuuriperinnön karttumisen näkökulmista.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 19).

Edellisissä sitaatissa on nähdäkseeni vahvaa faktan konstruktoimista. Arja Jokisen mukaan tällainen faktuaalinen kuvaus on vakuuttelevan retoriikan eräänlainen äärimuoto, joka pyrkii tuottamaan itsensä puhtaana kuvauksena, raporttina, joka kertoo kuinka asiat todella ovat. Tarkoituksena on saada kiistanalaiset asiat näyttämään kiistattomilta, ja häivyttää vaihtoehtoinen todellisuus. Todellisuuden tuottamiseen liittyy vahvasti kategorisointi ja se on yksi keskeinen retorinen strategia. Asioita kategorioidaan luonnollisiksi, välttämättömiksi ja normaaleiksi, kuten tässä tapauksessa kansallisuus esitetään olevan luonnollisesti olennainen identiteetin rakentaja. (Jokinen ym. 2006).

Strategian kolmas luku, Toimintaympäristömuutokset kulttuurin toimialalla, jatkaa toisen luvun tavoin yhteiskunnallisten trendien vaikutusten läpikäymistä kulttuurin toimialalle. Yhteiskunnan tilaa strategia kuvaa seuraavasti:

“Suomalainen yhteiskunta säilyy vakaana, vaikka kansainväliseen kehitykseen liittyy epävarmuustekijöitä. Asenneilmapiiri kärjistymistä ehkäisee ihmis- ja kansalaisoikeuksia ja demokratian arvoja esiin tuova kulttuurikeskustelu, -toiminta ja -vuorovaikutus.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 25).

Strategia väittää tietävänsä, että suomalainen yhteiskunta pysyy vakaana mutta peräänkuuluttaa silti kulttuurikeskustelua ja toimintaa yhteiskunnallisen koheesion säilymiseksi. Yhteiskunnan tilan lisäksi esille nostetaan muun muassa kestävä kehitys, väestökehityksen monimuotoisuus, digitalisaatio, median murros, globalisaatio ja julkisen talouden tila. Vaikka strategian 2. luvussa vakuutettiin, että vallitsee konsensus siitä, että julkisen vallan tulee tukea taidetta, käydään tässä luvussa kuitenkin läpi sitä, miten kulttuuripalveluiden- ja tuotteiden pitää mukautua kuluttajien mukaan, jotta julkisen rahoituksen legitimitetti säilyy:

“Väestörakenteen monimuotoistuminen lisää kulttuurituotteiden ja -palvelujen kokonaiskysyntää mutta myös eriyttää sitä. Kulttuurin kuluttajat tulevat vaativammiksi. 24/7-yhteiskunnassa syntyy mm. painetta monipuolistaa esitys- ja aukioloaikoja sekä kulttuuritilojen käyttöä.”

ja myöhemmin:

“Eriarvoistumiskehityksen vuoksi kritiikki kulttuurin julkisen tuen kohdentumisesta liiaksi ennestään hyvinvoiville väestöryhmille voi kasvaa. Taiteen ja kulttuurin julkisen rahoituksen legitimitetti säilyy, jos riittävän laaja väestönosa kokee taiteen ja kulttuurin itselleen merkitykselliseksi. Kulttuuriin vähän osallistuvien osallistaminen sekä taide- ja kulttuuriharrastamisen ja -osallistumisen kustannusten kurissa pitäminen pysyvät tärkeinä tavoitteina.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,26).

Osallistamisesta puhuminen on noussut viimeisten vuosikymmenten aikana julkishallinnolliseen puheeseen, ja sillä tarkoitetaan usein ylhäältä alaspäin tapahtuvaa toimintaa, jossa osallistuminen ei tapahdu luonnollisesti ja demokraattisesti, vaan tiettyä joukkoa pyritään aktiivisesti tuomaan mukaan haluttuun toimintaan osallistamalla. Marko Nousiainen nimittää osallistamista yhteisölliseksi hallinnaksi, keinoksi, joka muodostettiin hallitsemaan yhteiskunnallisia ongelmia. Tällainen vallankäyttö mahdollistaa sen, että ihmisten osallistaminen tapahtuu sillä tavoin, miten se palvelee yhteiskunnan tarpeita, ei niinkään yksilön. (Nousiainen 2016.) Strategian puhe osallistamisesta liittyy nähdäkseni tähän traditioon, jossa julkishallinto pyrkii osallistamalla lisäämään yhteiskunnallista koheesiota. Näissä lainauksissa on havaittavissa myös erityisen selvästi se, että strategiassa pyritään puhuttelemaan kulttuurialan toimijoita ja saamaan heitä mukaan kulttuurialan muutokseen, ministeriön esittämään suuntaan. Tekstiesimerkkien selkeä tavoite on varmistaa alan toimia kulttuurin rahoituksen legitimitetin säilymiseksi, esimerkiksi sopeutumalla 24/7-yhteiskuntaan toimialan työaikoja joustamalla.

Oheistaulukko 1. Kulttuuripolitiikan SWOT

<p>Vahvuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kulttuurin merkitys kasvanut - Konsensus julkisesta rahoituksesta, säätiörahoitus hyvä lisäresurssi - Vahvat kansalliset instituutiot - Taide- ja kulttuurilaitosten verkko alueellisesti kattava - Rikas, kasvava ja hyödynnettävissä oleva kulttuuriperintö - Taideopetuksella ja -kasvatuksella on vakiintunut asema perusopetuksessa; taiteen perusopetus ja vapaa sivistystyö tukevat yleissivistävää taide- ja kulttuurikasvatusta - Kulttuuripalveluiden kysyntä ja käyttö aktiivista - Digitaalisten kulttuuri- ja tietoaisteistojen saatavuus lisääntynyt - Hyvä koulutus- ja osaamistaso toimialalla - Uudet ilmaisun muodot 	<p>Heikkoudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Toimialalta puuttuu yhteinen ääni ulospäin (monialaisuutensa vuoksi) - Tuki- ja rahoitusrakenteet eivät ole reagoineet riittävästi muutoksiin (mm. välittäjätoiminta, kansainvälistyminen, monipuolistunut toimijakenttä) - Taiteilijoiden toimeentuloon, sosiaaliturvaan ym. liittyvät ongelmat - Kannattava yritystoiminta alalla vähäistä - Erot palvelujen saatavuudessa ja harrastamismahdollisuuksissa lisääntyneet - Kulttuuripalvelujen käyttö epätasaista eri väestöryhmissä - Yhdenvertaisuudessa ja esteettömyydessä puutteita (palvelut, kouluttautuminen, ammateissa toimiminen) - Maahanmuuttajat näkyvät heikosti kulttuurielämässä - Toimialan alueellinen toimijarakenne hajanainen
<p>Mahdollisuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Julkisen rahoituksen muodot uudistuvat hallitusti ja muu rahoitus lisääntyy - Syntyy uusia tapoja järjestää, levittää ja rahoittaa palveluja (myös yli toimi- ja hallinnonalarajojen) - Elämys- ja hyvinvointipalvelujen kysyntä kohdistuu taide- ja kulttuuripalveluihin - Yleisöperuste laajenee, kun onnistutaan osallistamisessa (ml. maahanmuuttajat) - Lasten ja nuorten tasa-arvoista kulttuuriharrastamista tukevat rakenteet vahvistuvat - Yleisöjen eriytyvä kysyntä ja lisääntyvät palveluodotukset kannustaa kehittämään toimintoja - Syntyy uusia tuote- ja palveluinnovaatioita (vrt. museokortti, Kaikukortti) - Laitosten ja vapaiden ryhmien yhteistyö ja tilojen monikäyttö lisääntyvät - Luovien alojen potentiaali kasvualana realisoituu - Väestön keskittyminen synnyttää luovuuskeskittyymiä - Syntyy uusia digitaalisia tuotteita, palveluja ja yritystoimintaa - Taiteilijoiden toimeentulo- ja sosiaaliturvaongelmiin löydetään uusia ratkaisuja - Kansainvälistymisen toimintaedellytykset ja tukirakenteet vahvistuvat - Osaamista jaetaan toimialan sisällä ja hyödynnetään muilla toimialoilla 	<p>Uhat</p> <ul style="list-style-type: none"> - Asenneilmapiirin kiristytessä kyseenalaistetaan kulttuuripolitiikan perusarvoja (moninaisuus, demokratia) ja julkisen rahoituksen oikeutusta - Ymmärrys kulttuurin merkityksestä heikkenee - Toimialan rahoitus vähentyy kriittisille rajoille; rahapeliyhtiön monopoliaseman menetys - Pienen kieli- ja kulttuurialueen toimijat jäävät häviölle globaalissa kilpailussa - Taiteilijoiden asema pysyy heikkona - Väestön keskittyminen lisää eriarvoisuutta palvelujen saatavuudessa - Jako aktiivisiin ja passiivisiin kulttuuripalvelujen käyttäjiin voimistuu - Lasten ja nuorten taide- ja kulttuuriharrastaminen heikkenee ja eriarvoistuu - Elinkeinoelämän rakenteet ja tukijärjestelmät eivät tue luovien alojen kehittämistä - Tekijänoikeuskorvaukset vuotavat ulkomaille ylikansallisten jakelualustojen myötä - Mediamurroksessa laatuksiteerit häviävät kaupallisille intresseille - Valtion, maakuntien ja kuntien tehtäväajat jäävät epäselviksi - Hallinnonalojen välinen yhteistyö ei edisty

31

Lähde: Kulttuuripolitiikan strategia 2025

Edellisen luvun ja SWOT-analyysin listaamat haasteet ulottuivat alueellisista puutteista globaaleihin ongelmiin, ja listaus oli pitkä ja vaikuttava. Strategian neljäs luku käsittelee kulttuurin näkymiä sekä tavoitteita ja tavoitealueita vuoteen 2025 eli siinä tarkastellaan tavoitetilaa, johon ministeriö toivoo kulttuurikentän sekä julkisen toiminnan tähtäävän. Luku luetteleekin ministeriön keskeiset välineet toteuttaa kulttuuripolitiikan tavoitteitaan. Ne ovat strategiatekstin mukaisesti resurssi-, säädös- tulos- ja informaatio-ohjaus sekä toimialan kehittäminen yhteistyössä sen kanssa (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,33). Ensimmäiset kolme keinoa luen niin sanotuksi kovaksi vallankäytöksi ja ohjaamiseksi. Näiden mainittujen toimien käyttäminen on pakottavaa, sillä se pakottaa alan toimijat luopumaan taiteen ja kulttuurin autonomiasta. mikäli he haluavat tai ovat riippuvaisia julkisesta rahoituksesta ja resursseista. Näillä pakottavilla toimilla ministeriö arvottaa sitä, mikä taide-

tai kulttuurilaitos saa julkista tukea ja määrittelee taide- ja kulttuuritoiminnoille tulostavoitteita. Nämä kovat tavoitteet ovat toki tyypillistä julkista vallankäyttöä, mutta toimena ne ovat varsin ristiriitaisia taiteen autonomisuuden ideaalin kanssa. Viimeksi mainitut kaksi muuta keinoa, eli informaatio-ohjaus ja toimialan kehittäminen yhteistyössä sen kanssa, ovat mielestäni pehmeää vallankäyttöä. Nämä toimet eivät itsessään pakottavia ja ne perustuvat vastavuoroisuudelle. Tietyllä tapaa ne ovat jopa ristiriitaisia ensin mainittujen kovien toimien kanssa. Joka tapauksessa ministeriön tavoitetila vuoteen 2025 vaatii toteutuakseen luultavasti sekä pehmeitä että kovia keinoja, sillä asetetut tavoitteet ovat varsin laajoja:

“Kulttuurielämä on monimuotoista, ja se kehittyy kansainvälisessä vuorovaikutuksessa. Luovaa työtä ja kulttuuriperintöä arvostetaan ja niitä hyödynnetään monipuolisesti. Ilmaisun vapaus toteutuu. Suomalaiset kulttuurisisällöt ovat laadukkaita, ja ne menestyvät myös kansainvälisesti. Kansalaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet toteutuvat, ja kulttuuri on osa kaikkien arkea. Taide- ja taitoaineiden opetuksella on vahva asema opetussuunnitelmissa ja taiteen perusopetus tavoittaa laajasti lapsia ja nuoria. Taide- ja kulttuurialojen koulutus tukee taiteilijoiden työllistymistä. Sekä perinteiset että uudet (digitaaliset) välineet, alustat ja toimintamuodot ovat käytössä. Taiteen ja kulttuurin rahoituslähteet ovat monipuolisia. Taiteen ja kulttuurin vaikutukset säteilevät laajasti elämään, yhteiskuntaan ja talouteen. Kulttuuripolitiikka on entistä tasavertaisempi muiden politiikka-alojen kanssa. Yhteistyö on aktiivista muiden hallinnon- ja toimialojen sekä sidosryhmien kanssa.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,34).

Tämä tavoitetila on jäsenelty kolmeksi tavoitealueeksi, jotka ovat *luova työ ja tuotanto, osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin sekä kulttuurin perusta ja jatkuvuus*. Tavoitealueet esitellään tarkemmin oheistaulukossa kaksi.

Strategian viides luku käsittelee kulttuuripolitiikan yhteiskunnallista vaikuttavuutta, jonka strategia erittelee *kulttuurisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin vaikutuksiin*. Kulttuuripolitiikan yhteiskunnallinen vaikuttavuus ei ole tässä yhteydessä pelkästään jalo ideaali kulttuurin ja demokraattisen yhteiskunnan toisiaan vahvistavasta vaikutuksesta, vaan se on yksi keskeinen julkisen rahoituksen mittari:

“Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaaman kulttuuripolitiikan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ja ministeriön toiminnallisen tuloksellisuuden tavoitteet määritellään vuosittain valtion talousarviossa. V.

2017 käyttöön otettaviin uusimuotoisiin virastojen useampivuotisiin tulossopimuksiin sisällytetään sopimuskauden tavoitteet ja niihin liittyvät arviointikriteerit ja mittarit. Toimialan valtionavustuspolitiikassa tavoitteet ja arviointikriteerit määritellään avustushauissa, ja eri avustusmuodoista teetetään arviointeja arviointisuunnitelman mukaisesti.”

(Kulttuuripolitiikan strategia 2025,37–38).

Strategian luvussa neljä jäsenllyille kolmelle kulttuuripolitiikan tavoitealueelle on määritelty erilaisia politiikkatoimia- ja tavoitteita, joiden avulla ministeriö voi arvioida avustussummia ja toiminnan vaikuttavuutta. Nämä tarkat *kulttuuripolitiikan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tunnistamisen ulottuvuudet* esitellään alla olevassa taulukossa.

Oheistaulukko 2. Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaaman kulttuuripolitiikan yhteiskunnallista vaikuttavuutta voidaan arvioida kulttuuripolitiikan strategisiin tavoitealueisiin liittyen mm. seuraavilla ulottuvuuksilla.

1 Luova työ ja tuotanto

- taiteilijoiden ilmaisuvapauden ja taiteen vapauden sekä kulttuurisen moninaisuuden toteutuminen
- taiteilijoiden ja luovan työn tekijöiden asema toimeentulo-, sosiaaliturva-, verotus- ym. järjestelmissä
- vapaana taiteilijana tai yritys-, yhdistys- tms. muodossa tapahtuvan taiteellisen ja muun luovan toiminnan edellytysten kehittyminen
- kulttuurituotantojen määrä ja laatu
- kulttuurisisältöjen tuotekehitys- ja tuotanto- sekä jakelu-, liiketoiminta- yms. toiminnan kehittyminen
- kansainvälisen vaihdon/viennin määrä ja laatu
- tekijänoikeuksien toteutuminen
- kulttuuriin, luoviin aloihin ja tekijänoikeuksiin kytkeytyvän BKT-osuuden kehitys, liiketoiminnan kehitys, muu toimialan vaikutus talouteen sekä sen kansainvälinen kilpailukyky

2 Osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin

- kulttuurin toimialaan liittyvän ja sitä tukevan kansalaisyhteiskunnallisen toiminnan aktiivisuus ja demokratian toteutuminen
- eri ryhmien mahdollisuus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan
- kulttuuristen ja kielellisten oikeuksien toteutuminen
- saavutettavuuden, esteettömyyden ja tasa-arvon toteutuminen taide- ja kulttuuritoiminnoissa sekä niihin liittyissä palveluissa
- kulttuurin alueellinen ja paikallinen saatavuus
- kansalaisten, erityisesti lasten ja nuorten, kulttuuriharrastusten ja omaehtoisen toiminnan mahdollisuudet ja aktiivisuus
- kulttuuritarjonnan ja palvelujen käyttäminen
- taide- ja kulttuurialan käyttäjä- ja yleisösuuntautunut kehittämistoiminta sisältöjen (esimerkiksi laatu), tarjonnan (esimerkiksi moninaisuus) ja palvelujen (esim. saatavuus/erilaiset palvelumuodot) osalta
- taiteen ja kulttuurin vaikutukset ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin

3 Kulttuurin perusta ja jatkuvuus

- kulttuuriperinnön karttuminen, säilyttäminen, välittyminen ja hyödyntäminen sekä kulttuuriympäristöjen monikerroksellisuuden toteutuminen
- asukkaiden osallistuminen kulttuuriperinnön, kulttuuriympäristöjen ja rakennusperinnön suojeluun ja vaalimiseen
- kulttuuritoimintojen edellyttämän infrastruktuurin riittävyys ja toimivuus (muun muassa kulttuuritilat ja toimitoja tukevat hallinnolliset järjestelyt ja rahoitusresurssit)
- kulttuuritietoisuuden ja -osaamisen karttuminen (taide- ja kulttuurialojen kasvatusta, opetusta ja koulutusta, kulttuurinen lukutaito, kulttuuripoliittinen tutkimus ja tietoperusta)
- mukanaolo ja vaikuttaminen kulttuurialojen toiminnan ja kulttuuripolitiikan kehittämisen kansainvälisissä rakenteissa, sopimuksissa ja yhteyksissä
- taiteen, kulttuurin ja kulttuuriperinnön vaikutus yhteiskunnan sivistysperustaan

Lähde: Kulttuuripolitiikan strategia 2025

Strategian viimeisessä varsinaisessa tekstiluvussa kuusi käydään läpi tavoitealueiden mukaisia kehittämistoimia strategian tavoitteiden toteuttamiseksi. Ensimmäistä kertaa strategia ilmaisee sen, mistä kehittämistarpeet- ja tavoitteet tulevat:

“Ministeriössä on meneillään tai suunnitteilla kehittämishankkeita ja -toimia, jotka liittyvät strategian tavoitteiden toteuttamiseen. Ne – kuten jatkossa myös uudet käynnistettävät hankkeet ja toimet – perustuvat hallitusohjelmiin ja hallituksen toimintaan, ministeriön osuuteen valtiontalousarvioissa ja julkisen talouden suunnitelmissa tai muihin suunnittelu- tai ohjausdokumentteihin. “

(Kulttuuripolitiikan strategia 2025,41).

Lopulta kulttuuripolitiikan tavoitteet palautuvat kuitenkin julkisen talouden näkymiin ja hallitusohjelmiin. Julkisen talouden tila onkin mielestäni läpi strategian kulkeva hegemoninen eli hallitseva diskurssi. Hegemoninen diskurssi on usein niin tavallinen, että lukija tai tutkija ei osaa edes kiinnittää siihen huomiota. Hegemonisen diskurssin tunnistaa kuitenkin siitä, että mitä useammin ja useammassa yhteydessä tietty asia liitetään samaan diskurssiin, on kyseessä hegemoninen diskurssi. Taloutteen vetoaminen on läsnä koko strategiassa ja sillä perustellaan sekä oikeutetaan laaja joukko asioita. Tämä esitetään niin luonnollisena ja arkipäiväisenä että se on helppo ohittaa ja tavallaan olemme jo turtuneita siihen, sillä talouspuhe alkaa olla kaiken yhteiskunnallisen keskustelun hegemoninen diskurssi. (Jokinen ym. 1999,80–81).

Lähivuosien kehittämistoimia listataan tavoitealueittain. Luovan työn ja tuotannon osalta kehittämistoimet keskittyvät eri alojen rakenteiden kehittämiseen, taiteellisen ja luovan työn edellytyksien tukemiseen sekä kulttuurisisältöjen tuotekehityksen, viennin ja kansainvälistymisen edistämiseen. Tavoitteena on parantaa *yksityisen rahoituksen saatavuutta* ja *selvittää takaisinmaksettavien tukien ja uudenlaisten tukimuotojen käyttöönottoa*. Erityismaininnan saa audiovisuaalisen alan kannustinjärjestelmä (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,41). Strategiassa takaisinmaksettava tuki mainitaan uudenlaisten tukimuotojen yhteydessä, ikään kuin ohimennen ja sivulauseena. Takaisinmaksettava tuki voidaan myös nähdä lainana, jonka ministeriö myöntää taide- tai kulttuuriprojektille, ja joka on maksettava takaisin. Onko tällaisessa toiminnassa enää kyse kulttuurin, luovan työn ja tuotannon osalta valtiontuesta, vai olisiko luovan työn takaisinmaksettavat tuet jo lähempänä yrityslainan tai starttirahan kaltaisia järjestelmiä?

Maurizio Lazzarato on painottanut, että vaikka velka on ennen kaikkea taloudellinen käsite ja tuote, nykyisessä finanssikapitalistisessa maailmassamme se on myös vallan ja hallinnan muoto ja väline. Hänen mukaansa velan valta toimii ilman nähtävillä olevia pakkotoimia, sillä velallinen on vapaa ainoastaan niin kauan, kun hän omaksuu velan takaisinmaksun kanssa yhteensopivan elämän. (Lazzarato 2014). Velallisen toiminnan ja käytöksen on mahduttava velan määrittelemiin rajoihin, eli takaisinmaksettavien tukien kohdalla kyse on siitä, että tuen saajan on kehitettävä luovaa työtä ja tuotantoa julkisen vallan edellyttämällä tavalla.

Osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin- tavoitealue pitää sisällään kehittämistoimia muun muassa siten, että “Kaikkien osallistumismahdollisuuksia kulttuuriin lisätään ja esteitä vähän osallistuvilta poistetaan. Toimialan rahoitusjärjestelmiä kehitettäessä otetaan tämä tavoite huomioon” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,41). Muita kehittämistoimia ovat esimerkiksi lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien lisääminen, digitaalisten taide- ja kulttuuripalveluiden kehittäminen sekä yhteiskunnan demokraattisen kehityksen tukeminen.

Viimeinen tavoitealue, eli kulttuurin perusta ja jatkuvuus, pitää sisällään kehittämistoimia, joilla pyritään edistämään kulttuuriperinnön välittämistä, museolain ja kulttuuriperintölain uudistamista sekä alan digitalisaatiota. Rahoitusjärjestelmän uudistamisesta puhuminen vaikuttaa enemmänkin rahoituksen leikkaamiselta:

“Museoita, teattereita, tanssia, sirkusta ja orkestereita koskevaa rahoitusjärjestelmää uudistetaan siten, että se ottaisi paremmin huomioon toimialan ja yhteiskunnan muutokset. Tavoitteena on lisätä järjestelmän joustavuutta ja kannustavuutta ja mahdollisuuksia luoda sen turvin edellytyksiä monipuolisesti kulttuuritoiminnan kehittymiselle.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,43).

Tekstissä puhutaan siis rahoitusjärjestelmän uudistamisesta, joustosta ja kannustavuudesta. Tällainen kannustavuuspuhe on yleistynyt viimeisten vuosikymmenten aikana, jota on käsitteellistetty siirtymäksi hyvinvointivaltiollisesta poliittisesta puheesta kohti uusliberaalia kilpailuvaltiota. Uusliberalistisen hallinnan avainkäsitteestä, kilpailukyvyistä, on muodostunut hallitseva diskurssi, jolla oikeutetaan julkisen sektorin menoleikkauksia. Hyvinvointimallin tilalle on tullut kaikille julkisen sektorin aloille edellytys kannustavuudesta, eli rahoitus- ja tukijärjestelmien on kannustettava menokuriin. Tässä on kyse laajemmasta poliittisen hallinnan muutoksesta, jossa pyritään määrittelemään ja

mittaamaan hyvinvointia, tässä tapauksessa kulttuuriperinnön tuottavuutta. (Kantola 2016,162).

4.2 Faktuaalistamisstrategiat

Kuten kirjoitin luvussa 3., olennaista faktuaalistamispuheessa on se, että puheeseen tai tuotettuun tekstiin ei kuulu oman toiminnan tai omien näkemysten arviointi, vaan niiden esittäminen ehdottomina ja oikeina. Tutkijalle kiinnostavaa on, miten viranomaiset tuottavat *totuutta* puheissaan. Faktuaalistamispuheen analysoinnissa olennaista on se, että puhe esitetään jostain institutionaalisesta kontekstista käsin, jolloin voidaan olettaa, että puheella on myös käytännön merkitystä. Aineistoni tapauksessa puheella on myös aukikirjoitettu käytännön merkitys ja tarkoitus, sillä ministeriö esittää strategiassa toiveen siitä, että alan toimijat muokkaisivat omaa toimintaansa ministeriön tavoitteiden mukaiseksi. Faktuaalistamispuheen analyysi on siis ennen kaikkea myös valta-analyysiä, sillä vetoaminen tiedon oikeellisuuteen on vallankäyttöä niin tieteessä kuin arkielämässä (Jokinen, Juhila, Suoninen 2006, 145–147).

4.2.1 Sivistyksellisiin oikeuksiin tukeutuva strategia

Ensimmäinen määrittelemäni strategia on sivistyksellisiin oikeuksiin tukeutuva strategia. Nähdäkseni tämä puhe on suunnattu erityisesti kulttuurikentälle vakuutteluksi ministeriön ajamille tavoitteille ja toimille kulttuurikentällä. Tässä strategiassa opetus- ja kulttuuriministeriö hakee nojan julkisen vallan toimien oikeutukselle kulttuuripolitiikassa Suomen perustuslaista, ja siinä mainituista *sivistyksellisistä oikeuksista*:

“Kansalaisten perusoikeudet ja kulttuuriset oikeudet ovat valtion kulttuuripolitiikan toteuttamisessa tärkeä lähtökohta. Suomen perustuslaissa kulttuuriset oikeudet – jokaisen oikeus kehittää itseään, taiteen vapaus sekä oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin – turvataan osana sivistyksellisiä oikeuksia. Julkinen valta luo edellytyksiä oikeuksien toteutumiseksi ylläpitämällä ja tukemalla kirjastolaitosta ja kulttuurilaitoksia sekä avustamalla ja muulla tavoin mahdollistamalla taiteen harjoittamista ja kulttuuritoimintoja. Taide- ja taitoaineita opetetaan yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa, taiteen perusopetuksessa ja vapaassa

sivistystyössä. Taidekasvatusta annetaan myös varhaiskasvatuksessa. Perustuslaissa vahvistetaan myös vastuu ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä.“

(Kulttuuripolitiikan strategia 2025,15)

Sivistyksellisiin oikeuksiin tukeutuvassa faktuaalistamisessa on nähdäkseni eniten kyse taiteen ja kulttuurin arvostuksesta, niiden itseisarvosta ja autonomiasta. Tässä puheessa korostetaan kulttuuria ihmiskunnan rikkautena ja politiikkatoimien taustalla on ajatus inhimillisen pääoman kartuttamisesta. Strategia puhuu taiteen perusopetuksen merkityksellisyydestä ja taide- ja taitoaineiden opettamisesta yleissivistävässä koulutuksessa, sillä ne strategian mukaan luovat perustan yksilöiden elinikäiselle suhteelle taiteeseen ja kulttuuriin. Strategia vetoaa myös Suomea sitoviin kansainvälisiin sopimuksiin, kuten YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevaan yleissopimukseen. (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,15,19). Näihinkin liittyen strategian luvussa yksi listataan asioita, joihin valtion tehtävät kulttuuripolitiikassa erityisesti liittyvät:

“ taiteen tekemisen vapauden sekä taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytysten turvaaminen, mukaan lukien luovan työn tekijöiden tuotteiden tekijänoikeudellinen suoja ja taide- ja kulttuurialojen koulutus --- edellytysten luominen kansalaisten osallisuudelle ja osallistumiselle kulttuuriin, ml. kulttuuristen oikeuksien toteutuminen sekä mahdollisuus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuria ---- kulttuurin perustasta ja jatkuvuudesta huolehtiminen, erityisesti kulttuuriperinnön vaaliminen ja välittäminen taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus sekä kulttuurin infrastruktuurin kehittäminen” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,16).

Strategiateksti mainitsee tässä yhteydessä valtion tehtäväksi muun muassa taiteen tekemisen vapauden turvaamisen, mutta kuten edellisessä luvussa kriittisen lähiluvun tarkastelulla kävi ilmi, tällaiset taiteellista vapautta koskevat lausahdukset jäävä yksittäisiksi maininnoiksi, ja strategian edetessä painottuu julkisen talouden tila ja tuottavuuspuhe. Kulttuuriperinnön vaaliminen on strategiassa asia, johon ei suoranaisesti kohdisteta tuottavuus puhetta:

“Sekä aineettoman että aineellisen kulttuuriperinnön karttuminen, vaaliminen ja elävänä pitäminen samoin kuin kulttuuriympäristöjen hoitaminen on tärkeää kulttuurisesti ja sivistyksellisesti.“(Kulttuuripolitiikan strategia 2025,19).

Sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen on tuottavuuspuheesta huolimatta mukana läpi strategian suostuttelutekstille tyypillisesti siten, että siihen vedotaan strategiatekstissä säännöllisesti ja sitä käytetään ikään kuin maalaamaan kuvaa kulttuuripolitiikasta inhimillisen pääoman kartuttajana. Esimerkiksi strategian 4. luvussa osana näkymää kulttuuripolitiikasta vuonna 2025 linjataan, että: “Kansalaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet toteutuvat, ja kulttuuri on osa kaikkien arkea.” sekä myöhemmin luvussa 5: “Kulttuuriset vaikutukset liittyvät yhtäältä yksilöiden kokemuksiin ja elämyksiin ja toisaalta yhteisöjen ja koko yhteiskunnan elävyyteen, monimuotoisuuteen, henkiseen rikastumiseen ja sivistykseen.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,34, 37).

Kulttuuripolitiikan tavoitealueista kaksi on otsikoltaan sivistyksellisiä oikeuksia puolustavia, eli Osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin sekä Kulttuurin perusta ja jatkuvuus. Osallisuuden ja kulttuurin osallistumisen tavoitealue oli myös yksi Sipilän hallituksen kärkihankkeista, jonka tavoitteena oli parantaa taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuurin saatavuutta sekä laajentaa taiteen prosenttiperiaatetta sosiaali- ja terveydenhoitoon. Tavoitealueen muiksi toimiksi mainitaan esimerkiksi seuraavia:

“kaikkien osallistumismahdollisuuksia kulttuuriin lisätään ja esteitä vähän osallistuvilta poistetaan, valmistellaan linjaukset kulttuurisen moninaisuuden huomioimisesta kulttuuripolitiikassa, mukaan lukien maahanmuuttajien osallistuminen kulttuurielämään ja yleisiä kirjastoja kehitetään uuden kirjastolain tavoitteiden mukaisesti: kirjastojen maksuttomuus ja niiden lähipalveluluonne säilytetään, kirjastoja kehitetään avoimena, oppimisen, harrastamisen ja kansalaistoiminnan tarpeita tukevin tiloina sekä digitaalista tasa-arvoa turvaavina toimijoina.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,42–43).

Kulttuurin perusta ja jatkuvuus tavoitealueen toimiksi listataan muun muassa seuraavia:

“kulttuuriperintöä ja kulttuuriympäristöjä kehitetään toimeenpantaessa kulttuuriympäristö- ja maailmanperintöstrategioita sekä kansainvälisiä kulttuuriperintösopimuksia ja kulttuuripolitiikassa edistetään avointa toimintakulttuuria ja kulttuuriperintöön kuuluvien julkaisujen, aineistojen, menetelmien, osaamisen ja tukipalveluiden laajamittaista saatavuutta. (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,42–43)

Tavoitealuiden toimenpiteissä korostuu osallistaminen, sillä lähes kaikki toimenpiteet tähtäävät saavutettavuuden, osallistumisen ja maahanmuuttajien integraation lisäämiseen. Kulovaara on kirjoittanut, että osallistaminen usein näyttäytyykin demokraattisena ja positiivisena asiana, jonka avulla yhteiskuntaan ja päätöksentekoon voidaan kytkeä toimijoita niin kansalaisyhteiskunnan kuin tavallisten kansalaisten piiristä. Osallistamisen kautta voidaan lähentää kansalaisia ja rakentaa yhteisöjä suhteessa toisiinsa sekä hallintoon. Näistä julkishallinnolle varsin moderneista seikoista huolimatta osallistaminen on nimenomaisesti hallintaa, johon liittyy tavoitteiden asettaminen, mittaaminen, erilaiset indikaattorit sekä arvioinnit. (Kulovaara 2016, 56–57).

Taiteen autonomiasta ja siitä, miten se voidaan yhdistää kulttuuripolitiikan poliittisiin tavoitteisiin, on keskusteltu jo pitkään kulttuuripolitiikan tutkimuksessa. Roger Bolmgren on tutkinut autonomian käsitettä kulttuuripolitiikan tieteellisessä keskustelussa ja väittää, että demokratiaa olennaisena arvona korostetaan kulttuuripoliittisissa keskusteluissa tai kulttuuripoliittisessä tutkimuksessa erittäin harvoin tai ei koskaan. Sen sijaan autonomian käsite on hänen mukaansa usein esitetty kulttuuripoliittisen keskustelun pääarvona. Kulttuuripolitiikassa demokratialla tarkoittaa yleensä sitä, että ihmisillä on oltava oikeus määrittellä se, mitkä kulttuurilaitokset- tai instituutiot he määrittelevät hyväksi taiteeksi. Usein väitetään, että autonomia tässä mielessä varmistetaan parhaiten, jos institutionaaliset puitteet takaavat riippumattomuuden kulttuurilaitoksille ja taiteilijoille. (Blomgren 2012, 528).

4.2.2 Lisäarvon ja tuottavuuden strategia

Toinen määrittelemäni faktuaalistamisstrategia eli tuottavuuden ja lisäarvon strategia, pyrkii rakentamaan kulttuurin merkitystä muun kuin sivistyksellisten oikeuksien kautta. Tämän faktuaalistamisen ytimessä on puhe siitä, että kulttuuripolitiikka ja kulttuuriin panostaminen hyödyttää muita arvoja. Nämä muut arvot ovat sellaisia, joiden opetus- ja kulttuuriministeriössä oletettavasti ajatellaan vakuuttavan julkisen vallan muut tahot siitä, että ministeriön hallinnonalan rahoitus turvataan. Valtion kulttuuripolitiikan tehtäviksi mainitaankin strategiassa luovuuden, moninaisuuden ja osallisuuden edistäminen yhteiskunnassa (Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 17). Tämä faktuaalistamispuhe on siis suunnattu erityisesti muulle julkiselle vallalla, esimerkiksi valtiovarainministeriölle tai

tuleville hallituksille. Erityisesti tässä korostuu talous- ja tuottavuuspuhe, joka läpäisee nykypäivänä kaiken poliittisen keskustelun. Vaikuttaa siltä, että kaikille politiikkatoimille pyritään löytämään taloudelliset perustelut, sillä taloushyödyt vakuuttavat varmimmin toimien tarpeellisuudesta (esim. Pratt 2015, Caust 2010). Siispä monia kulttuuripolitiikan toimia esitetään strategiassa niin, että ne hyödyttävät julkista taloutta ja ovat siten kannattavia toimia:

“Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan yhteiskunnallinen vaikuttavuus toteutuu kulttuurisina, sosiaalisina ja taloudellisina vaikutuksina. ---Sosiaaliset vaikutukset liittyvät yksilöiden terveyteen ja hyvinvointiin sekä yhteisöllisen toiminnan vahvistumiseen ja koko yhteiskunnan tasolla hyvinvointipolitiikkaan. Taloudelliset vaikutukset liittyvät taiteen ja kulttuurin rooliin kansan-, alue- ja paikallistalouden vahvistajana.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,37).

Muita aloja, joille kulttuuripolitiikan väitetään strategiassa tuovan lisäarvoa, ovat muun muassa yhteiskunnallinen ja sosiaalinen koheesio, demokratian tila ja sosiaali- ja terveystoimi. Perustuslain mainitsevat kulttuuriset oikeudet, eli oikeus kehittää itseään ja taiteen vapaus, kytetään toki myös yhteiskunnan demokraattiseen kehitykseen esimerkiksi strategian esipuheessa: “Taiteella ja kulttuurilla on tärkeä rooli myös avoimen ja suvaitsevaisen yhteiskunnan edistämässä--”. (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,6). Kulttuurin demokratiaa edistävä vaikutus kulkee vakuutteluna läpi strategian:

“Kulttuuristen oikeuksien toteutuminen ja ihmisten osallisuus lähiyhteisöihinsä ja koko yhteiskuntaan lisää osallistumista kulttuuriin, mikä puolestaan vahvistaa demokratiaa. Kulttuurin vaikutukset säteilevät laajasti yhteiskuntaan ja ihmisten hyvinvointiin. Kulttuuripolitiikan yleisenä tavoitteena Suomessa on tukea luovan, demokraattisen ja menestyvän yhteiskunnan kehittymistä.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 16).

Monissa tutkimuksissa (esim. Vestheim 2012, Blomgren 2012) on toki todettu, että kulttuuristen oikeuksien toteutuminen todella lisää kansalaisten osallisuutta yhteisössä, ja sitä kautta vahvistaa yhteiskuntaa ja demokratiaa. Strategiaa lukiessa silmiinpistävää on kuitenkin se, miten strategian ensimmäisten lukujen demokraattista yhteiskuntaa maalailevien tekstien jälkeen siirrytään tuottavuuspuheeseen, kun strategian loppupuolella ryhdytään käsittelemään tavoitteita ja toimia:

”Tarve jatkaa ja edelleen kehittää kunnissa sosiaali- ja terveydenhuollon ja kulttuuritoimen välille jo syntyneitä yhteistyörakenteita tulee olemaan esillä uudistusten toteuttamisvaiheen jälkeenkin. ---Hallinnonalojen välinen yhteistyö korostuu. Sen lisääntyessä taiteen ja kulttuurin myönteiset vaikutukset saadaan leviämään aiempaa laajemmin yhteiskuntaan.”

(Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 29–30).

Tämä luo vaikutelman siitä, että tuottavuuspuhe on kulttuuripolitiikan strategian hallitseva faktuaalistamistrategia, sillä kaikki muut strategiat vaikuttavat palautuvan siihen. Esimerkiksi kulttuuriperintö on strategian mukaan sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen voimavara (Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 20) ja hyvinvoinnin parantamiseen tähtäävien taide- ja kulttuuripalvelujen ja -tuotteiden tarjontaa tulee lisätä (Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 26). Myös lasten ja nuorten harrastustoiminnan tukeminen palautuu kansantalouteen:

“Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden kärkihankkeessa v. 2016–2018 lisätään sekä koulupäivinä tapahtuvaa harrastustoimintaa että taiteen perusopetuksen järjestäjien matalan kynnyksen toimintaa koulujen ja varhaiskasvatuksen tiloissa. Harrastaminen on vahvasti myös esimerkiksi pelialan kehityksen ja muiden innovaatioiden taustalla.” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 27).

Kulttuuripolitiikan strategian kolmesta tavoitealueesta ensimmäinen, eli luova työ ja tuotanto, liittyy tähän talouden ja lisäarvon strategiaan. Tavoitealueen määrittelemässä avustuskriteereissä mainitaan esimerkiksi “kulttuuriin, luoviin aloihin ja tekijänoikeuksiin kytkeytyvän BKT-osuuden kehitys, liiketoiminnan kehitys, muu toimialan vaikutus talouteen sekä sen kansainvälinen kilpailukyky” sekä “kulttuurisisältöjen tuotekehitys- ja tuotanto- sekä jakelu-, liiketoiminta- yms. toiminnan kehittyminen” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025, 39). Näiden avustuskriteerien perusteella on selvää, että kulttuurin toimialalla julkisen rahoituksen saaminen edellyttää taiteentekijöiltä sitoutumista kansantalouden edistämiseen ja yhteiskunnallisen lisäarvon tuottamiseen.

Valtioiden kulttuuripolitiikalla on siis selvästi muitakin tarkoituksia, kuin ainoastaan taiteen ja kulttuurin itseisarvon ja kansalaisten henkisen pääoman turvaaminen. Christopher Gordon on analysoinut artikkelissaan *Great expectations – the European Union and cultural policy: fact or fiction?* Euroopan Unionin pyrkimyksiä yhteiseen kulttuuripolitiikkaan ja sitä, miksi

tätä tavoitetta on ollut vaikea saavuttaa. EU: n oikeudellinen toimivalta toimia kulttuuripolitiikan alueella juontaa vuonna 1992 solmitun Maastrichtin sopimuksen 128 artiklaan. Gordonin mukaan yhteisen kulttuuripolitiikan toteuttaminen on kuitenkin ollut unionille vaikeaa, sillä jäsenvaltiot ja unionin toimielimet ovat ristiriitaisia kulttuuripolitiikan toimialasta, tavoitteista, määrittelystä ja toimintatavoista. Tämä johtuu pohjimmiltaan eurooppalaisten erilaisista kulttuuri-identiteeteistä, ja jäsenvaltioiden omista tavoitteista. EU: n perustamissopimus (151 artiklan 4 kohta) kuitenkin velvoittaa unionin ottamaan kulttuurin huomioon kaikessa toiminnassaan kulttuurien välisen kunnioituksen ja monimuotoisuuden edistämiseksi. Gordonin mukaan tähän mennessä paras unionin toimi yhteisen kulttuuripolitiikan edistämiseksi on EU:n Agenda for Culture 2007, jonka kolmeksi yhteiseksi tavoitteeksi komissio esitti seuraavia: kulttuurinen monimuotoisuus ja kulttuurienvälinen vuoropuhelu, kulttuuri luovuuden katalysaattorina ja kulttuuri keskeisenä osana kansainvälisiä suhteita. Nämäkin aiheet ovat erittäin laajoja ja niiden voidaan katsoa kuuluvan usean eri toimialan ja sopimuksen alaisuuteen. Agenda for Culture -asiakirjassa todetaan, että "Euroopan monimuotoisuuteen perustuva kulttuurinen rikkaus on yhä tärkeämpi etu aineettomassa ja tietoon perustuvassa maailmassa". (Gordon 2010,111).

4.2.3 Hallintopuheen strategia

Viranomaispuheelle tyypillistä on, että siihen ei kuulu oman toiminnan tai näkemysten arviointi, vaan niiden esittäminen totena ja välttämättömyytenä. Asiantuntemukseen tukeutuvassa faktuaalistamisessa on kyse johonkin erityistietämykseen perustuvasta vakuuttelusta. Tällainen puhe on viranomaisille myös varsin helppoa, sillä erityisesti suomalaisessa yhteiskunnassa sekä kansalaiset että poliittinen päätöksenteko luottavat viranomaisten esittämiin tietoihin. Faktuaalistamispuheen tutkimuksessa olennaista on pyrkiä löytämään juuri ne tekstikohdat, joissa totuutta pyritään tuottamaan. Sen vuoksi olenkin eritellyt tutkimukseni kolmanneksi faktuaalistamisstrategiaksi hallintopuheen strategian. Kulttuuripolitiikan strategiassa esiintyy mielestäni niin monin paikoin sellaista asioiden hallintopuheella toteamista, jolle ei esitetä minkäänlaista lähdettä, taustaa tai perustelua, että se muodostaa nähdäkseni läpi tekstin kulkevan hallintojargonian. Tämä hallintojargonian nojaa opetus- ja kulttuuriministeriön yliverlaiseen asemaan kulttuurikentän asiantuntijana ja vallankäyttäjänä. (Jokinen ym. 2006).

Hallintopuhe alkaa jo strategian esipuheesta, kun strategian linjauksia ja tavoitteita vakuutellaan oikeellisiksi ja tavanomaisen hyväksi. Tekstikohta pyrkii häivyttämään opetus- ja kulttuuriministeriön roolia strategian poliittisten linjausten taustalla ja pyrkii häivyttämään poliittisia valintoja vakiintuneisuuden ja kansainvälisen yhteistyön avulla:

“Yleiset tavoitteet strategiassa ovat vakiintuneiden ja myös vertaismaissamme hyväksi nähtyjen kulttuuripoliittisten linjojen mukaisia” (Kulttuuripoliitiikan strategia 2025,5).

sekä myöhemmin:

“Kulttuuripoliitiikka kehittyi kansainvälisessä vuorovaikutuksessa. Kansainvälisiä sopimuksia on erityisesti ihmisoikeuksien ja kulttuuristen oikeuksien, kulttuuriperinnön, kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisen ja edistämisen sekä tekijänoikeuksien aloilla. EU:n toimivalta kulttuuripoliitiikan alaan liittyvissä asioissa on jäsenvaltioiden toimivaltaa täydentävää. Unionin lainsäädäntö vaikuttaa audiovisuaaliseen kulttuuriin, tekijänoikeuksiin ja kulttuuriesineiden maastavientiin. Lisäksi unionin erilaiset ohjelmat, kannanotot (tiedonannot ja päätelmät), strategiat (esimerkiksi Eurooppa 2020 -strategia) ja rakennerahastopoliitiikka vaikuttavat moniin kansallisen kulttuuripoliitiikan osa-alueisiin.” (Kulttuuripoliitiikan strategia 2025,18).

Sitaatin tekstikohtaa voisin kutsua niin sanotusti klassiseksi hallintojargoniaksi, missä virkamiestaho häivyttää poliittisia valintoja ja toimia kansainvälisten sopimusten ja EU:n yhteisen politiikan taakse. Tällaisella puheella annetaan ymmärtää, että kulttuuripoliitiikka ei olisikaan jotain, mitä hallitukset ja poliitikot linjaavat, vaan se muodostuukin jossain epämääräisessä kansainvälisessä vuorovaikutuksessa. Strategiateksti ei esimerkiksi kerro, onko missä määrin suomi on ollut mukana luomassa EU:n yhteistä kulttuuripoliitiikkaa ja mikä sen suhde siihen on, vaan tyytyy toteamaan mihin asioihin EU:n politiikka vaikuttaa. Samoin strategia toteaa, että ”pienien kotimaisten markkinoiden takia julkisen vallan rooli Suomen kulttuuripoliitiikassa on merkittävä”, ja näin sanoessaan vahvistaa asemaansa kulttuuripoliitiikan auktoriteettina, esittämättä väitteelle perusteluja (Kulttuuripoliitiikan strategia 2025,16).

Yhtä lailla strategiateksti tyytyy toteamaan kulttuurin toimintaympäristön muutokset luettelon omaisesti alla olevassa sitaatissa, ja ikään kuin esittää kirjoittamatta sitä kuitenkin auki, että näiden yhteiskunnallisten kehitysten kautta kulttuuripoliitiikkaa on ohjattava ja kehitettävä strategiakaudella. Strategia voisi halutessaan myös linjata, missä määrin

kulttuuripolitiikka on alisteista yhteiskunnallisille kehityksille ja missä asioissa kehitykseen halutaan vastata. Näin ei kuitenkaan linjata, vaan hallintomaiseen tyyliin listataan toimintaympäristön muutokset:

”Keskeisimmät toimintaympäristömuutokset liittyvät seuraaviin asioihin: yhteiskuntakehitys on epävarmaa, julkisen talouden tila pysyy vaikeana, väestörakennemuutokset monipuolistavat kulttuurin kulutustapoja sekä palveluodotuksia ja -tarpeita, digitalisaatio tarjoaa luoville aloille uusia kehittymisen mahdollisuuksia, media- ja kulttuurikehitys kietoutuvat toisiinsa ja globalisaatio kiristää kilpailua taide ja kulttuurituotteiden markkinoilla.”

(Kulttuuripolitiikan strategia 2025,6).

5. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

KULTTUURIPOLITIIKAN KAMPPAILUISTA

5.1 Johtopäätöksiä analyysistä

Tässä pro gradu tutkielmassani olen analysoinut opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025 kautta sitä, miten suomalaista kulttuuripolitiikkaa määritellään ja tuotetaan, millaisia poliittisia kamppailuja siihen sisältyy ja miten ministeriön strategian kautta pyritään vakuuttamaan niin muuta valtionhallintoa, julkista keskustelua sekä kulttuurialan toimijoita. Kulttuuripolitiikalla tarkoitan sekä tieteellistä tutkimusta ja keskustelua, kuten myös reaaliolituikkaa kulttuurin toimialalla. Juhila on kirjoittanut, että kun alkaa kiinnittämään huomiota tapaan, jolla viranomaiset tuottavat tosiasiota, se alkaa yksioikoisuutensa vuoksi näyttää kiinnostavalta. Hänelle kielen käyttö sijoittuu kuvitteelliselle janalle, jonka toisessa päässä on erityisen spekulatiiviselta ja epävarmalta kuulostava puhe, ja toisessa päässä ehdottoman varmalta eli faktuaalisen vaikutelman antava puhe. Faktuaalistamispuheen analyysissä ei ole olennaista selvittää sitä, kuinka tietoisesti virkamiehet pyrkivät hyödyntämään tiettyjä strategioita saavuttaakseen päämääriä vaan tarkastella sitä, miten faktuaalistaminen organisoidaan, miten sitä käytetään ja millaisia vaikutuksia sillä voi olla. En tässä tutkimuksessa oletta, että Opetus- ja kulttuuriministeriön virkamiehet ovat tietoisesti suunnitelleet käyttävänsä tekstissä faktuaalistamista vaan oletan, että tällainen asiantuntijuuteen perustuva asema sekä strategiatekstin luonne vaikuttavat siihen, että ei koeta tarvetta perustella esitettyjä väitteitä, kyseenalaistaa syysseuraus- suhteita tai problematisoida tiettyjä yhteiskunnallisia käsityksiä ja diskursseja. Kuitenkin faktuaalistamisstrategioilla tuotetuilla tiedoilla on suuri totuusarvo. Siksi on tärkeää suhtautua kriittisesti virkamiespuheeseen ja tuotettuun tekstiin. (Jokinen ym. 2006).

Mukailin Marja Keräsen esimerkkiä kriittisessä lähiluvussa. Hän on todennut, että suunnittelutekstien poliittinen tulkinta liittyy traditioon, jossa retoriikka nähdään poliittisena toimintana: politiikkaa tehdään esittämällä puheakteja ja tekstejä. Keskeistä on tarkastella puheakteja argumentoivana toimintana ja kysyä, millaisia retorisia keinoja ja

argumentoinnin tekniikoita tekstissä käytetään eli miten teksti suostuttelee yleisön uskomaan argumenttiinsa. (Keränen 2008).

Pureudun vielä lyhyesti siihen, mitä kulttuuripolitiikan strategiassa on mielestäni faktuaalistettu, ja millaisia potentiaalisia seurauksia tällä on. Ensimmäinen strategia, eli sivistyksellisiin oikeuksiin tukeutuva strategia on nähdäkseni faktuaalistanut sitä, että Suomen valtion kulttuuripolitiikka todella nojaisi perustuslaista tuleviin sivistyksellisiin oikeuksiin. Tämä ei tekemäni analyysini perusteella ole aivan niin yksiselitteistä, sillä sivistyksellisiä oikeuksia ei esimerkiksi kertaakaan strategiassa käytetä toimenpiteen perustelemiseen. Strategiassa on esitetty, että julkinen kulttuuripolitiikka tähtää kaikkien osallistumismahdollisuuksien lisäämiseen, taiteellisen vapauden turvaamiseen ja inhimillisen pääoman kartuttamiseen. Suomalainen kulttuuripolitiikka mahdollistaa varmasti myös näitä asioita mutta kuten olen tässä luvussa esittänyt, sivistykselliset oikeudet eivät ole kulttuuripolitiikan itseisarvo, sillä kulttuuripolitiikan toimia perustellaan kuitenkin julkisen talouden kautta. Potentiaaliset seuraukset tällaisesta faktuaalistamisesta on nähdäkseni se, että taiteen ja kulttuurin asemaa pidetään turvattuna, ja kansalaisyhteiskunnan sekä kulttuurialan demokraattiselle roolille sivistyksellisten oikeuksien puolustajana ei koeta enää tarvetta.

Toisella strategialla, eli lisäarvon ja tuottavuuden strategialla, on mielestäni faktuaalistettu sitä, että kulttuuri on välinearvo muiden yhteiskunnallisten tavoitteiden ja päämäärien saavuttamiseksi. Näitä politiikka-aloja, joihin kulttuuripolitiikan esitetään liittyvän ja joiden edistämiseen kulttuuriala sidotaan, ovat ainakin talouspolitiikka, aluepolitiikka, maahanmuutto- ja yhdenvertaisuuspolitiikka, sosiaali- ja terveystaloudellinen politiikka sekä vientiteollisuus. Potentiaalinen seuraus tällä faktuaalistamisella on se, että kulttuurin itseisarvo julkisessa keskustelussa hämärtyy ja kulttuuri ja taide alistetaan hyödyttämään muita politiikka-aloja.

Kolmannella faktuaalistamisstrategialla, eli hallintopuheen strategialla, on mielestäni edistetty sitä, että kulttuuripolitiikan auktoriteettiasema säilyy opetus- ja kulttuuriministeriöllä. Potentiaalinen seuraus tällä voi olla se, että kansalaisyhteiskunnan sekä kulttuurikentän keskustelu kulttuuripolitiikan lähtökohdista, tavoitteita ja asemasta tyrehtyy ja suomalainen kulttuuripolitiikka keskittyy nojaamaan kansainvälisiin sopimuksiin ja vaihtuviin hallitusohjelmiin.

Kulttuuripolitiikan strategiassa ministeriö käy läpi sitä, mitä kaikkea kulttuuripolitiikalla pyritään hallinnoimaan, miten se itse määrittelee kulttuuripolitiikan ja mitkä ovat sen keskeiset keinot ohjata valtion kulttuuripolitiikkaa:

“Kulttuuripolitiikka koostuu toimista, jotka liittyvät yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen tuottamiin kulttuuri-ilmaisuihin, -toimintoihin, -hyödykkeisiin, ja -palveluihin, niiden levitykseen, jakeluun ja hyödyntämiseen sekä säilyttämiseen ja välittämiseen kulttuuriperintönä ja kulttuuriympäristöissä. Taide, kulttuuri ja kulttuuriperintö muodostavat, ilmaisevat ja uusintavat kansakunnan ja ihmisten arvoja, luovuutta, henkistä pääomaa ja identiteettiä. Taide- ja kulttuurialan opetus ja koulutus, mukaan lukien taiteen perusopetus, osana koulutusjärjestelmää tuottaa taide- ja kulttuurialan toimijoiden edellyttämää osaamista sekä kasvattaa kykyä vastaanottaa ja ymmärtää taidetta ja kulttuuria. --- Opetus- ja kulttuuriministeriö ohjaa valtion kulttuuripolitiikkaa. Opetus- ja kulttuuriministeriön keskeiset välineet toteuttaa kulttuuripolitiikan tavoitteitaan ovat resurssi-, säädös- tulos- ja informaatio-ohjaus sekä toimialan kehittäminen yhteistyössä sen kanssa” (Kulttuuripolitiikan strategia 2025).

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025 on siis jo itsessään kulttuuripoliittinen teko. Kielellisen käänteän ajatuksen mukaisesti jo puhe on asioiden ja käsitysten luomista ja muovaamista - siis politiikan tekemistä. Kulttuuripolitiikan strategia asettaa agendan suomen viralliselle kulttuuripolitiikalle, luo tavoitetiloja, odotuksia sekä vaatimuksia kulttuurialan toimijoille, kulttuuripalveluita käyttäville kansalaisille sekä kaikelle kulttuuritoiminnalle. Strategia lausuu monista melko kiistanalaisistakin asioista yksiselitteisesti, ja näin pyrkii luomaan konsensusta kulttuuripolitiikan kentälle. Samalla strategia tietysti jättää paljon sanomatta. Se ei esimerkiksi ota (ainakaan suoraan) kantaa populaari- ja korkeakulttuurin välisiin kiistoihin, perinteisten kulttuurilaitosten asemaan tai kansallisten kulttuurilaitosten (esim. kansallisbaletti-, ooppera- ja teatteri) rooliin ja tulevaisuuteen. Tämä olikin varsin mielenkiintoinen huomio, sillä perinteisesti edellä luotteleman teemat ovat tavanomaisia kulttuurialan kiistakapuloita ja aiheita, joista keskustellaan esimerkiksi vaalien alla ja joihin hallitusohjelmissa yleensä otetaan jollain tasolla kantaa. Jää vaikutelma, että näitä asioita vältetään tarkoituksella, jotta strategia on riittävän tasapuolinen ja käytettävissä oleva hallituksesta ja kulttuuriministeristä riippumatta.

Ministeriö sanoo strategiassaan rakentavansa tasa-arvoista, lähestyttävää ja monipuolista suomalaista kulttuurikenttää. Kansalaisten odotetaan hyödyntävän kulttuuripalveluita entisestään ja sitä kautta lisäävän elämänlaatuaan. Kulttuurille annetaan sivistyksellisiä tehtäviä ja lausutaan, että se on perustuslain turvaama kansalaisoikeus- ja perintö. Huolimatta siitä, että ministeriöllä on kulttuuripolitiikkaan paikoin varsin moderni ote ja se tunnustaa kulttuurin aineettoman arvon, käyttää se silti monin paikoin valtionhallinnolle tyypillistä retoriikkaa, jossa vaikuttavuus ja talous ovat tärkeimmät mittarit. Näistä seikoista huolimatta vaikuttaa siltä, että ministeriö pyrkii todella olemaan ajan hengessä kiinni ja tekemään kulttuuripolitiikkaa sekä turvaamaan kulttuuripalveluita niin, että se vastaa aidosti kansalaisten odotuksiin ja tarpeisiin.

5.2 Ajatuksia valtioiden harjoittamasta kulttuuripolitiikasta

Työssäni olen tarkastellut sitä, millaista kulttuuripolitiikkaa Suomen valtio käytännössä tekee opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla. Haluan kytkeä tutkimustulokseni ja esille nostamani ajatukset suomalaisen kulttuuripolitiikan tilasta kansainväliseen kehitykseen ja keskusteluun. Vestheim on tutkinut tarkemmin kulttuuripolitiikan päätöksentekoa länsimaissa ja kuvaa sitä neuvotteluksi areenalla, jossa ovat päällekkäin kulttuuri, politiikka ja raha. Tämän päällekkäisen areenan, overlapping zone, käsitteen innoittajana on Pierre Bourdieun teoria sosiaalisista kentistä. Vestheimille käsite on eräänlainen teoreettinen malli, jonka avulla hän tekee analyysin neljästä toimijaryhmästä, jotka neuvottelevat kulttuuripolitiikan kentällä. Näitä ovat poliitikot, virkamiehet / byrokraatit, kulttuurilaitosten ja -järjestöjen ammattimaiset johtajat sekä ammattitaitelijat. Nämä neljä ryhmää ovat muodostuneet Vestheimin tarkastellessa skandinaavisten maiden sodanjälkeistä kulttuuripolitiikkaa. Hänen esittämän hypoteesin mukaan kulttuuritoimen päätöksenteko tapahtuu tällä areenalla rakenteellisista syistä - kahden maailman välinen päällekkäinen areena on kehittynyt ajan myötä ja se on vähitellen vakiintunut. Koska tämä areena on muodostunut erilaisten intressien myötä, areenalla on jännitteitä, ja areenalla käytävien neuvottelujen tulokset riippuvat osallistuvien toimijoiden suhteellisesta asemasta ja roolista. Koska toimijat edustavat eri ryhmiä, päällekkäisillä alueilla käydyt neuvottelut vaikuttavat syvästi kulttuurin tekijöiden ja -välittäjien sekä kansalaisten demokraattisiin oikeuksiin. (Vestheim 2012.)

Nähdäkseni Vestheimin hahmottelema malli länsimaiden kulttuuripoliittisesta päätöksenteosta pätee hyvin myös suomalaiseen järjestelmään. Tällainen päällekkäinen areena mikä myös suomalainen järjestelmä on, on luonnollisesti areena myös poliittisille valtataisteluille. Valtaa voidaan käyttää tasapuolisissa olosuhteissa tasavertaisten osapuolten välillä, mutta myös epäsymmetrisissä sosiaalisissa suhteissa. Vestheim nostaa kuitenkin esille, että Skandinavian maissa virkamiehet ovat olleet kansanrakentajina ja valtionrakentajina 1800-luvun alusta lähtien. Virkamiehet ovat ratkaisevassa asemassa, sillä heidän tehtävänsä on sekä poliittisen keskustelun valmistelu että poliittisten päätösten täytäntöönpano. Vestheim pohtii artikkelissaan, että niin kauan kuin toimijat kokevat vallan tasaiseksi ja legitiimiksi eri toimijoiden välillä kulttuuripolitiikan päällekkäisellä arenalla, heillä on motiivi jatkaa siellä työskentelyä. Koska toimijoilla on erilaiset roolit ne edustavat erilaisia etuja ja niillä on erilaisia tietoja (mutta ne ovat osa samaa järjestelmää), toimijoiden välillä on jonkinlainen keskinäinen riippuvuus. Tällaisissa tilanteissa mahdolliset ristiriidat voidaan ratkaista roolijaolla, neuvotteluilla ja toimijoiden keskinäisellä kunnioituksella. (Vestheim 2012.)

Valtioiden harjoittamalla kulttuuripolitiikalla on kuitenkin eroja. Vestheim tarkastelee lähinnä skandinaavista mallia, mutta Bård Kleppe on vertaillut ja analysoi liberaalin ja sosialidemokraattisen hallinnon eroja kulttuuripolitiikassa. Liberaaliksi lähestymistavaksi kulttuuripolitiikkaan kutsutaan mallia, jossa korostetaan taiteellista autonomiaa. Toisaalta pohjoismaista kulttuuripolitiikkaa kuvaillessaan useat tutkijat ovat painottaneet universaalisuutta, kulttuuridemokratiaa ja tasa-arvoa edistävien kulttuurilaitosten läheistä suhdetta poliittiseen päätöksentekoon. Sosialidemokraattisina maina niiden politiikkaa on usein kuvattu yhteiskunnallisia arvoja ja solidaarisuutta edistävinä, taiteellisen autonomian sijaan. Kulttuuripolitiikassa on kuitenkin suuri ero institutionaalisen autonomian (taiteilijat mukaan lukien) ja yksilön autonomian (kansalaiset mukaan lukien) välillä. Pohjoismaiselle kulttuuripolitiikalle leimallista on suorat valtiontuet kulttuurilaitoksille sekä neuvottelu ja yhteistyö taiteilijoiden ja erilaisten kulttuurihankkeiden kanssa. (Kleppe 2018). Kulttuurilaitosten vastuu valtionhallinnolle, kuten ministeriöille, vaikuttaa kevyeltä. Sen sijaan pohjoismaisessa mallissa korostuu vastuu kansalaisyhteiskunnalle ja voidaan väittää, että kulttuurilaitoksille on annettu tehtäväksi työskennellä yhteiskunnan vahvistamiseksi. Odotetaan, että kulttuurilaitokset työskentelevät muun muassa alueellisen- ja kielellisen tasa-arvon eteen, sivistävät ihmisiä ja lisäävät yhteisöllisyyttä. Kaikkia näitä asioita painotetaan myös kulttuuripolitiikan strategiassa 2025.

Kulttuuripolitiikan tutkimuksessa korostetaan usein sitä, miten erilaiset poliittiset järjestelmät liittyvät taiteelliseen autonomiaan. Kleppen väite on, että sosialidemokraattisten maiden kulttuuripolitiikka, jota kuvaillaan sanoilla solidaarisuus, universalismi ja tasa-arvo, panostaa taiteilijoiden taiteelliseen vapauteen. Lisäksi hänen mukaansa sosiaalidemokraattinen valtio takaa taiteellisen autonomian suojelemalla taidetta markkinoilta. Määrittelemällä kansalaiset markkinoiksi sosialidemokraattiset valtiot kuitenkin samanaikaisesti heikentävät kansalaistensa toiveita ja vaikutusvaltaa, ja siten kulttuuridemokratiaa. Toisaalta liberaalien valtioiden kulttuuripolitiikassa sekä poliitikot että taiteilijat painottavat enemmän kansalaisia paitsi kuluttajina, myös yhteiskunnan jäseninä. Heidän toiveitaan ja tarpeitaan arvostetaan suuresti, mutta liberaali politiikka ei välttämättä merkitse kulttuurin vapautta ja autonomiaa. Yhtä lailla kuin sosialidemokraattinen politiikka ei välttämättä merkitse sosiaalista vastuuta tai demokraattista lähestymistapaa kulttuuripolitiikkaan. Kleppen väite onkin, että kulttuuripolitiikka voidaan nähdä itsenäisenä maailmana ja valtioiden liberaali tai sosialidemokraattinen malli ei aukottomasti kuvaa maan kulttuuripolitiikan tilaa. (Kleppe 2018). Mielestäni 2000-luvulla on suomalaisessa kulttuuripolitiikassa otettu yhä enemmän vaikutteita liberaalista kulttuuripolitiikasta, ja enää ei voi sanoa, että suomalainen kulttuuripolitiikka on puhtaasti sosialidemokraattista.

Vestheim korostaa, että oleellinen kysymys kulttuuripoliittisessa keskustelussa on arvioida sitä, edistääkö politiikan ja kulttuurialan päällekkäinen areena demokraattista tapaa järjestää kulttuuripolitiikan päätöksenteko vai ei. Hänen mukaansa päätöksentekijät tässä järjestelmässä kuuluvat sosiaaliseen, kulttuuriseen ja poliittiseen eliittiin. Näin on myös pohjoismaissa huolimatta siitä, että populaarikulttuurin muodot kuten elokuva, populaarimusiikki ja harrastelijatoiminta sisältyvät julkisiin kulttuuribudjetteihin. Ne eivät kuitenkaan ole neuvottelujen ydin julkisen vallan kulttuuripolitiikassa, mikä osoittaa myös sen, että alan toimijat heijastavat myös eliittiyleisön - varakkaiden, hyvin koulutettujen, keski-ikäisten, kaupunkien (ja naisten) - etuja. Muiden yhteiskuntakerrosten sekä etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen kulttuuritoiminta eivät ole yhtä hyvin edustettuina. Nykyinen kulttuuripoliittisen päätöksenteon järjestelmä, eli päällekkäinen areena, on kuitenkin tyypillinen modernin, liberaalin ja ehkä sosialidemokraattisen yhteiskunnan organisaatiomuoto: järjestäytyneet intressiryhmät kohtaavat ja pyrkivät löytämään kompromisseja julkisen vallan kanssa. Päällekkäinen areena heijastelee siis edustuksellisen

demokratian vahvaa asemaa hallintomuotona, huolimatta siitä, että kaikki eivät tule siinä tasapuolisesti edustetuiksi. (Vestheim 2012).

Suomalainen kulttuuripolitiikan kenttä noudattelee mielestäni hyvin Vestheimin hahmottelemaan mallia päällekkäisestä areenasta. Esimerkiksi Kulttuuripolitiikan strategin saatetekstissäkin mainitaan, että strategian luonnos on käynyt lausuntokierroksella, ja että sen valmistelussa huomioitiin toimialan näkemyksiä kulttuuripolitiikan kehittämisestä ja tulevaisuudesta (Kulttuuripolitiikan strategia 2025,12). Kulttuuripoliittisen päätöksenteon areenalla on kuitenkin hyvä tarkastella sitä, saavatko kulttuurialan toimijat ja järjestöt aidosti osallistua ja vaikuttaa alan kehittämiseen, vai osallistetaanko alan toimijoita siten, kun se julkisen vallan intressejä palvelee.

Tätä tutkimusta tehdessäni keväällä 2021 käytiin suomessa poikkeuksellisen laajaa yhteiskunnallista kulttuurikeskustelua koronakriisin myötä. Korona-viruksen leviämisen ehkäisemiseksi tehdyt rajoitustoimenpiteet keväästä 2020 alkaen osuivat erityisen lamaannuttavasti kulttuuri- ja tapahtuma-alalle, ja keväällä 2021 alan toimijat organisoivat valtakunnallisia ulostuloja ja mielenosoituksen herätelläkseen keskustelua kulttuurialan tukemisesta. Kulttuurialan työllistävyydestä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä niin talouden kuin inhimillisen hyvän kannalta käytiin kevään aikana keskustelua, joka oli laajin yhteiskunnallinen keskustelu kulttuurialasta oman muistini mukaan. Kulttuuriala sai lopulta monien muiden alojen tapaan oman tukipaketinsa, joka oli nähdäkseni ennen kaikkea tärkeä symbolinen ele valtionhallinnosta sille, että kulttuuriala tunnistettiin yhteiskuntamme kannalta keskeiseksi toimialaksi.

5.3 Pohdintaa kulttuuripolitiikan tulevaisuudesta

Esittelin aiemmin tässä työssä suomalaisen kulttuuripolitiikan kolme pitkää linjaa, joista viimeisin alkoi 1990-luvun lamasta. Nyt 30 vuotta myöhemmin, vuonna 2021 puhutaan edelleen valtiontalouden huonosta tilasta. 2020-luvun kulttuuripolitiikkaan vaikuttaa yhä vahvemmin digitalisaatio, globalisaatio, eriytyvät kulttuuri-identiteetit ja pyrkimys siihen, että kulttuurin ja taiteen julkista rahoitusta ”kehitetään” tai kuten väitän, leikataan ja siirretään tulostavoitteisiin rahoitusmalleihin. Kulttuuria pyritään kehittämään luovan teollisuuden alana, joka tuottaa rahaa kansantaloudelle ja joka toimisi markkinaehtoisesti omillaan. Pyrkimys kulttuuriteollisuuden kasvattamiseen herättää kysymyksen siitä, missä

määrin tulevaisuudessa valtio suojelee kansalaisten perustuslaillisia sivistyksellisiä oikeuksia esimerkiksi ilmaisen kirjastolaitoksen tai edullisten ja alueellisten kulttuurielämysten avulla?

Andy C. Pratt on pohtinut kulttuuriteollisuuden ja julkisen vallan kulttuuripolitiikan välistä ristiriitaa. Hänen mukaansa kulttuuriteollisuus on noussut viime vuosina yhä näkyvämmäksi, huolimatta siitä, ettei se sovi helposti julkisen politiikan viitekehykseen. Yksi syy kulttuuriteollisuuden vallitsevaan kaksijakoiseen asemaan on se, että sen alat ovat kaupallisesti suuntautuneita ja niitä pidetään massakulttuurina. Silti kulttuuriteollisuus kuuluu kulttuuripolitiikan alle. Tämän jännitteen taustalla on finanssipoliittinen kriisi, ja valtioiden vähentynyt legitimitetti hyödykkeiden ja palveluiden tarjoajana. Lisäksi kulttuurialan voittoa tavoittelematon luonne on muuttunut viime vuosina yhä enemmän kulttuuriteollisuuden suuntaan, jossa tavoitellaan taloudellista voittoa. Joidenkin mielestä tulostavoitteet ovat kulttuuriarvojen hylkäämistä ja alistamista markkinavoimille. Kulttuuriteollisuudesta on siten tullut hankala aihe kulttuuripolitiikan päättäjille kahdesta syystä. Ensinnäkin kulttuuriteollisuus ilmentää ja edistää vaihtoehtoista estetiikkaa ja markkina-arvoja. Toisekseen osa kulttuuriteollisuuden panoksista yhteiskuntaan voidaan mitata taloudellisesti. Joten joillekin kulttuuriteollisuuden rinnakkaiselo perinteisen kulttuuripolitiikan kanssa heikentää jälkimmäistä. (Pratt 2015).

Kulttuuriteollisuus käsitteenä tuli käyttöön englanninkielisessä maailmassa 1980-luvun alussa, kun taiteen ja kulttuurin merkityksen esille tuominen puhtaasti yhteiskunnallisen hyvinvoinnin kannalta kävi yhä vaikeammaksi. Virkamiehet, alan toimijat sekä tutkijat siirtyivät puhumaan taide- ja kulttuuriteollisuudesta ja luovasta teollisuudesta, ja näillä kuvattiin kaikkea taiteeseen liittyvää toimintaa. Tämä uusi luova teollisuus laajeni pitämään sisällään laajasti eri toimialoja, mukaan lukien muoti, multimedia, journalismi, julkaisu, musiikkiteollisuus ja kaupallinen sekä voittoa tavoittelematon taiteellinen toiminta. (Caust 2010). Myös suomalaisessa kulttuuripoliittisessa keskustelussa kulttuuriteollisuuden käsite on ollut läsnä 1990-luvun alusta eli 3. pitkän linjan aikana. Puhe kulttuuriteollisuudesta vaikuttaa siis olevan selvästi kytköksissä valtioiden heikentyneeseen taloudelliseen tilanteeseen ja pyrkimykseen ulkoistaa julkisia tehtäviä markkinoille.

Caustin mukaan viime aikoina hallitusten poliittisia keskusteluja on hallinnut taloudellinen paradigma. Taide- ja kulttuurialaa on tietoisesti pyritty uudelleenmäärittelemään kielen ja termistön kautta ja esimerkiksi apurahoista on tullut kannustus-, sijoitus- tai

markkinointijärjestelmiä. Taiteen on useiden muiden valtion tukemien alojen tavoin täytynyt antaa taloudelliset perusteet julkisen rahoituksen jatkumiselle. Caustin mukaan tämä on johtanut siihen, että taide- ja kulttuuriala on kehittänyt ja pyrkinyt löytämään perusteita taiteen taloudelliselle arvolle, mikä on lopulta ajanut taiteen itseisarvon edelle. Pitkällä aikavälillä se voi myös olla syy valtionhallinnolle luopua taiteen rahoituksesta, koska voidaan kohtuudella väittää, että taide tai kulttuuri eivät tarvitse valtion apua, koska ne ovat kaupallista ja näin pärjäävät ilman julkista rahoitusta. Taiteen määrittelemisen ja arvostettavuus voivat kuitenkin olla ristiriidassa markkinoiden toimintamallin kanssa siitä, mikä on kaupallisesti menestyvää ja minkä vuoksi se on palkittava. Kulttuuriteollisuuden ongelma Caustin mukaan onkin siinä, että taide ei voi millään tavalla kilpailla monien muiden kulttuuriteollisuuden tuotteiden kanssa rahallisesti. (Caust 2010).

Teolliselle ja taloudelliselle toiminnalle on yleensä aina laskelmat, mittarit ja strategiat. David Wrightin mukaan kulttuuripolitiikan alueella on saavutettu kriisipiste jo monissa kansallisvaltioissa, sillä kulttuurin yleisesti hyväksytyt määritelmät ovat sekä laajentuneet että syventyneet ja näin ollen kulttuurihallinto on tullut yhä ristiriitaisemmaksi. Tämän seurauksena kulttuuritoiminnan vaikutus koetaan laajemmin koko yhteiskunnassa. Wright pyrkii hahmottamaan kulttuurihallinnon käsitettä kulttuuripolitiikan sijaan, sillä näin voidaan määritellä hänen mukaansa paremmin sitä, miten kulttuuri määritellään ja mitä voidaan säädellä ja hallita ja millä ehdoilla. (Wright 2019).

Onko teknologia ja kulttuuriteollisuus sitten kulttuurin ja taiteen vihollinen? Muiden humanististen ja yhteiskuntatieteiden alojen tapaan kulttuuripoliittisten tutkimusten on täytynyt vastata tietotekniikan vaikutuksiin. Tutkijat ovat tutkineet muutoksia, jotka ovat tapahtuneet kulttuurijärjestöjen johtamisessa, luovien alojen malleissa sekä uusissa kulttuurin ja taiteen saatavuuden muodoissa. Wright pohtii sitä, että nämä painotukset ovat saattaneet jättää väliin sen, kuinka laskentatekniikat muokkaavat kulttuuripolitiikan hallintoa uudelleen perustavanlaatuisella tavalla. Hän pureutuu tietotekniikan merkitystä kulttuurille ja sen vaikutusta nykyaikaisiin hallintotapoihin. Optimistit arvostavat näitä uudenlaisia tekniikoita kyvystä haastamalla vakiintuneet institutionaalisen vallan muodot ja muovata sosiaalista ja poliittista elämää osallistuvampaan suuntaan. Pessimistit kantavat huolta teknologian ja uudenlaisen hallinnan käytöstä kasvavalla kulttuuriteollisuuden saralla, sillä sen sosiaalisia ja psykologisia seurauksia ei vielä täysin tunnusteta. Siinä määrin kuin kulttuuripoliittinen tutkimus on kohdistanut kiinnostuksensa näihin tekniikoihin, se on

liittynyt niiden vaikutukseen taiteen ja median saavutettavuuteen tai hallintaan. (Wright 2019).

Internetin käytön lisääntyminen sekä siirtyminen digitaalisiin tuotanto- ja kulutustapoihin kulttuuriteollisuudessa heijastavat eri tavoin tietotekniikan nousua ja leviämistä, jossa myös laskentaa tapahtuu. Laskentatekniikoihin sisältyvät kulttuuriarvot ovatkin merkityksellisiä nykyajan kulttuurielämän keskeisten jännitteiden paljastamiseksi ja ymmärtämiseksi. Laskennan ymmärretään myötävaikuttavan kulttuurikaupan muutoksiin pääasiassa kulttuurihyödykkeiden digitaalisen kaupan osalta. Wright esittää, että erityistä huomiota kulttuuripoliittisessa tutkimuksessa ansaitsee laskennan rooliin kulttuuriteollisuudessa. (Wright 2019).

Markku Wilenius on sanonut, että globalisaation myötä tapahtuva kulttuuriosaamisen ja luovuuden merkityksen kasvu liittyy ilmiöön, jota voidaan kutsua talouden ja yhteiskunnan dematerialisaatioksi. Dematerialisaatiolla tarkoitetaan sitä, että tulevaisuus on aineettomampi ja verkostoyhteiskunnan merkittävin pääoma on intellektuellinen pääoma. Inhimillisten ominaisuuksien, tietojen, taitojen, kokemusten ja luovuuden yhdistäminen sosiaalisen pääoman kasvattamiseen ja asiakassuhteen uudentyppiseen ymmärtämiseen on tulevaisuudessa yhä keskeisemmässä roolissa niin työelämässä kuin laajemmin yhteiskunnassa. Tässä ajattelussa yritysten ja kansakuntien menestys riippuu yhä enemmän siitä, kuinka innovatiivista niiden toiminta on ja kuinka uuden teknologian avulla tuotetaan uusia palveluita. (Wilenius 2004).

Koska yhä useammat kulttuurin kuluttamisen muodot - lukeminen, musiikin kuuntelu, television tai elokuvien katselu, liikunta - välittyvät tekniikoiden avulla, laskennalla on oma osuutensa kulttuurielämän levittämisessä. Kulttuurisuositusten ostamisen, tykkäämisen ja jakamisen avulla tällaisten laitteiden avulla tuotettu data ei pelkästään mahdollista teknologiajättien liiketoimintamalleja, vaan se myös antaa uusia tapoja kuvitella, hallita ja kontrolloida yksilöä. Wrightin väite onkin, että kulttuuripoliitikka ei ole vielä ymmärtänyt täysin näiden tekniikoiden kulttuurista merkitystä, mutta ehdottaa keskittymistä niihin. Laskenta heijastaa myös kulttuuriarvoja, joilla on mahdollisesti syvälinen vaikutus prosesseihin, joiden kautta kansalaisia luodaan ja hallitaan. Laskennan ja sen seurauksia pohtivan tutkimuksen lisääminen kasvattaa kulttuuripoliittisen keskustelun ymmärrystä näistä uusista teknologian muodoista ja niiden vaikutuksista. (Wright 2019). Olennainen kysymys 2020-luvun kulttuuripoliitikkalle mielestäni on, pystyykö kulttuuripoliitikka

säilyttämään nykyisen asemansa vai tuleeeko siitä yhä enemmän hallinnan väline ja keino toteuttaa muita poliittisia päämääriä.

Uskoisin, että kulttuuripoliittisen keskustelun keskiössä tulee 2020-luvulla olemaan vielä enemmän se, miten rajataan ja määritellään se kulttuuri, jota valtiot kulttuuripolitiikalla tulevat hallinnoimaan. Toinen keskeinen keskustelu tulee nähdäkseni jatkumaan siinä, missä määrin ja minkälaista kulttuuripolitiikkaa valtioiden tulisi tehdä. Tähän kytkeytyy ajatukset taiteen ja kulttuurin autonomiasta, kulttuuripolitiikan roolista demokratian ja kansalaisuuden vahvistamisessa sekä talouspuhe, joka läpäisee kaiken yhteiskunnallisen keskustelun (esim. Wright 2019, Caust 2010). Keskeisenä tutkimustuloksenani esitänkin, että yhteiskunnallisessa keskustelussa hallitsevana diskurssina oleva talous- ja tuottavuuspuhe hallitsee myös kulttuuripolitiikan strategiaa ja ohjausta. Tutkimuksestani voidaan päätellä, että kehitys on kansainvälinen ja liittyy finanssikapitalistiseen maailmaan, jossa kaikkea politiikkaa tarkastellaan talouden näkökulmasta.

LÄHDELUETTELO

Aulake, Kimmo: Kulttuuri vahvistaa demokratiaa 2020. <https://aikamerkki.org/kulttuuri-vahvistaa-demokratiaa/> (luettu 15.5.2021)

Blomgren, Roger: Autonomy or democratic cultural policy: that is the question. *International journal of cultural policy* 2012, Vol.18, 519-529

Caust, Jo: Putting the "art" back into arts policy making how arts policy has been "captured" by the economists and the marketers. *International journal of cultural policy* 2003, Vol.9, 51-63

Gordon, Christopher: Great expectations - the European Union and cultural policy: fact or fiction? *International journal of cultural policy* 2010, Vol.16, 101-120

Groys, Boris: *Art Power*. 2008 MIT Press

Heiskanen, Ilkka & Ahonen, Pertti & Oulasvirta, Lasse: Taiteen ja kulttuurin rahoitus ja ohjaus: kipupisteet ja kehitysvaihtoehdot. *Cuporen julkaisuja* 6/2005. Helsinki: Yliopistopaino

Heiskanen, Ilkka (toim.). Kulttuuripolitiikan pitkät linjat: kansallisen kulttuurin prototyypistä hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan kautta kohti uutta – kenties monikansallista kulttuuria. 1994 Hyvinvointikatsaus 2

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. 1993 Tampere: Vastapaino

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 1999 Jyväskylä: Vastapaino

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi: teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. 2006 Jyväskylä: Vastapaino

Kantola, Anu: Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva: *Uusi Jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* 2006 Gaudeamus

Kangas, Anita & Virkki, Juha: *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. 1999 Jyväskylä: Sophi

Kleppe, Bård: The autonomous world reversed: comparing liberal policy and autonomy in the performing arts. *International journal of cultural policy* 2018, Vol.24, 387–405

Keränen, Marja. Poliittisen osallistumisen epäpolitisoituminen. Teoksessa Korvela, Paul-Erik & Lindroos, Kia (toim). *Avauksia poliittiseen ajatteluun*. 2008 Minerva Kustannus

Lazzarato, Maurizio: *Velkaantunut ihminen*. 2014 Tutkijaliitto

Mäkinen, Katja: *Ohjelmoidut Eurooppalaiset*. 2012 Jyväskylän yliopisto

Nousiainen, Marko & Kulovaara, Kari: Hallinnan ja osallistamisen politiikat. 2016 Jyväskylän yliopisto.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:20

Paquette, Jonathan: Science as culture and leisure: cultural policy, industry and scientific culture in the Canadian context. *International journal of cultural policy* 2011, Vol.17,39-51

Palonen, Kari: Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta. Jyväskylä 1996, Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen julkaisusarja SoPhi.

Palonen, Kari & Summa, Hilikka: Pelkkää retoriikkaa. 1996 Tampere: Vastapaino

Partanen, Anna: Tehokkuutta ja raadollisia totuuksia: terveydenhuollon tehokkuusdiskurssit ja faktuaalistaminen. 2002 Jyväskylän yliopisto

Perelman, Chaim: Retoriikan valtakunta. 1996 Tampere: Vastapaino.

Piotrowski, Piotr: Art and Democracy in Post-Communist Europe. 2012 Reaktion Books

Pirnes, Esa: Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka: laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna. 2008 Jyväskylän yliopisto.

Pratt, Andy C: Cultural industries and public policy: An oxymoron? *International journal of cultural policy* 2005, Vol.11, 1–13

Pöysä, Jyrki & Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka: Vaeltavat metodit. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura 2006

Saukkonen, Pasi & Pyykkönen, Miikka: Cultural policy and cultural diversity in Finland. *International journal of cultural policy* 2008, Vol. 14,49–63

Summa, Hilikka: Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: tapaus asuntopolitiikka. 1989 Teknillinen korkeakoulu

Tissari, Emmi: Aitouden alleviivattu esittäminen: Strateginen profiilityö ja aitouden rakennuskäytännöt Instagramissa. 2019 Helsingin yliopisto.

Vestheim, Geir: Cultural policy-making: negotiations in an overlapping zone between culture, politics and money. *International journal of cultural policy* 2012, Vol.18,530-544

Wilenius, Markku: Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. 2004 Helsinki: Edita

Wright, David: Towards a computational cultural policy studies: examining infrastructures of taste and participation. *International journal of cultural policy* 2019, Vol.25,806-820

Zapata-Barrero, Ricard: Diversity and cultural policy: cultural citizenship as a tool for inclusion. *International journal of cultural policy* 2016, Vol.22,534–552